

HUISHOUDELIJKHEDEN.

(Vervolg van N°. 2, bladz. 104.)

V.

Alzoo zullen we in Indië voor de defensie krijgen *kruisers* van 58,5 dM. diepgang — *l'arrêt est prononcé, arrêt irrévocable* (ROBERT LE DIABLE) nu ook de Eerste Kamer hare sanctie aan de marinebegrooting gaf. Ofschoon de kruisers in *vredetijd* met 54 dM. kunnen varen en bij de behandeling der begrooting in de Volksvertegenwoordiging van geen grooteren diepgang sprake was dan van 56 dM., zullen zij in *oorlogstijd* met 800 ton kolen aan boord, dus volgeladen, 58,5 dM. diep gaan; daarvan gaat niets af. De Minister verstrekke die gegevens trouwens zelf.

't Is te hopen, dat de nieuwe dam op het *Djamoengan-rif*, vergis ik mij niet *à raison* van negen millioen, moge verrichten, wat er van verwacht wordt, nl. dat het Westgat van Soerabaia niet alleen niet méér verzandt dan nu, maar dat het zelfs veel dieper worde; het arsenaal van de marine in Indië zal dan altijd eens in de 24 uur langs dien weg bereikt of verlaten kunnen worden.

Maar, geachte *Spectator*, het spijt mij 't te moeten zeggen, ik ben op het stuk van de Nederlandsche waterwerken erg pessimistisch geworden. Toen er plannen voor den Nieuwen Waterweg werden gemaakt, hoorde men niets dan gunstige voorspellingen en hoopvolle verwachtingen; geen tegenspoed was te vreezen, geen meerdere kosten voor het op peil houden werden voorzien, in 't geheel niets! Er behoefde slechts gegraven en... betaald te worden *et le tour serait fait!* Intusschen, wat een tijd heeft het nog geduurd, wat een geld heeft het gekost eer de Waterweg was, wat hij nu is! — Daarentegen, toen het den aanleg der haven van IJmuiden gold, waren er geen zuchten genoeg te slaken; de uitvoering van het plan was onmogelijk; de haven zou tusschen de hoofden dadelijk verzanden; had men dan geen ondervinding opgedaan bij den Waterweg? en dergelijke meer. Doch toen die haven, dank zij de energie der toenmalige regeering en die der ondernemers, er éénmaal was, had men er nooit veel last mede; zij deed stil en zoogezegd zonder extra-onkosten haren dienst!

En zoo, om nu eens tot een chapter van minderen rang over te gaan, met het Verversching-Kanaal van het vorstelijk 's Gravenhage. O! wanneer dat er eens was, nooit zou men in de stad iets meer van onwelriekend grachtwater bemerken. Als Delfland nu maar voor het graven gevonden kon worden, dan was alles in orde; maar dat vreeselijke Delfland! Scheveningen, nu ja, wellicht kon men daar 's zomers op sommige tijden wat minder frisch badwater krijgen, maar daaraan mocht het algemeen belang der residentie, de hygiëne en nog veel meer niet worden opgeofferd! En op het spuien zou ook wel wat te vinden zijn!

Na veel wrijven en schrijven kwam het kanaal; daar gingen de deuren van de schutsluizen wagenwijd open, om toch maar gauw alle ongerechtigheden van Den Haag en Delfland kwijt te raken — ha, nu zou de atmosfeer er als met een tooverslag veranderen — verbeteren natuurlijk! En de uitkomst? Nooit kwamen sedert uit de badplaats klachten over onaangename gewaarwordingen bij het baden in zee; maar de Hagenaars? — Wel, langs Mauritskade, Princessewal en andere steeds *doorgespuide* gedeelten van het stadswater loopt men nog immer, en niet alleen des zomers, met den zakdoek flink breed uit voor de neus. Een geparfumeerde dame is daar nog bepaald een weldaad!

Zoodat ik maar zeggen wil, wij hadden liever de nieuwe defenseurs voor Indië wat minder diepgaand gezien — stel 48 dM., de hoogste waterstand in het Westgat eens in de 24 uur bij gewone tijden — en gehoopt, dat er gewacht was met diepergaande schepen te bouwen, tot wezenlijk de aanstaande nieuwe waterwerken in het Westgat van Soerabaia *getoond* zouden hebben, dat vaarwater te kunnen *verdiepen* en op die diepte *te kunnen houden*.

En dat wachten was mogelijk geweest, zonder tot werkeloosheid gedoemd te zijn. Er bestaan nl. kruisers, die maar 48 dM. diep gaan en voldoende beschermd en bewapend kunnen worden; wat meer zegt, die nog sneller varen dan de voor den proeftocht vereischte snelheid der toegestane nieuwe, doch 10 dM. diepergaande kruisers. De Heer DE RAS wees zeer terecht op deze kleinere schepen bij zijne rede in de Volksvertegenwoordiging.

Dat waren dan ook naar onze bescheiden meening de schepen geweest — wat diepgang aangaat —, die Nederland zich voor de verdediging van Indië voorloopig had behooren aan te schaffen.

De nieuwe kruisers met 54—58.5 dM. diepgang zullen Soerabaia nu steeds door het *Oostgat*, waar 60 dM. water staat, moeten bereiken of verlaten en dienen dus, willen ze Batavia bij gelegenheid eens heel spoedig te hulp komen, een omweg te maken van goed 50 geogr. mijlen, m. a. w., Madura om te gaan. De andere kruisers, met evenveel vaart natuurlijk (20 mijl) doch goedkoop en die *nu* reeds door het Westgat konden gaan, zouden hen op dien tocht dus al \pm 10 uur vóór zijn! — Een lang niet te versmaden voorsprong, wanneer er van Batavia om assistentie mocht worden

getelegrapheerd tegen een toch altijd mogelijken *coup-de-main!* Alleen voor onze bezittingen beoosten Borneo is het uitstoomen door West- of Oostgat van geen beteekenis.

Dan, napleiten geeft niet veel, de kruisers van 58.5 dM. zullen er nu eenmaal komen. De heeren maakten het uit en de burgerij vermag slechts te hopen, dat later niet gezegd zal worden dat zij niet deugen voor Indië, gelijk nu van de, nog niet eens gereed zijnde schepen type A gedaan werd. De Heer FARNCOMBE SANDERS achtte dat anders al vrij zeker, in aanmerking genomen de voorspellingen van den toenmaligen commandant der zeemacht over het schip des vorigen ministers: »dat dit nu eerst een schip was, waarvan men in Indië plezier zou beleven!»

En dan hoopt Nederland verder, — dat zijn toekomstige vijanden, als welopgevoede fatsoenlijke lieden, nog wat geduld zullen hebben en geen booze plannen mogen koesteren vóórdát het defensiestelsel daar nog wat beter geregeld is dan tot nu het geval was! Wij zouden anders heel slecht weggkomen, trots al de jaren dat de aandacht op den hachelijken toestand in Indië gevestigd werd, waar nog altijd een paar goed toegeruste, flinke oorlogsschepen, kordaat aangevoerd, heel wat ravage zouden kunnen aanrichten.

Twintig mijl zullen de nieuwe kruisers loopen! *Twintig* mijl! Een torpedo-boot gelijk! Voorwaar geen kleinigheid. Tusschen ons gezegd en gezwezen *Spectator*, 't is zoo kwaad niet, dat er tegenwoordig zooveel hoofdofficieren den zeedienst verlaten; daardoor komt er een jonger korps, dat door vroege commandementen als anderszins langzamerhand gewend is aan die verbazende vaarten. Als vroeger het schip 7 of 8 mijl liep, kwam ieder aan dek kijken, stom van verbazing over 't ongewoon verschijnsel, want als men wat lang buiten dokken was geweest, werd die moeite totaal onnoodig; men kon rustig in kajuit en longroom de dingen afwachten die komen zouden. Maar nu, met *twintigmijls* vaart — jongen, ik verbeeld mij, dat niet alle commandanten uit dien tijd erg op hun gemak zullen zijn onder het varen, wanneer zij in het nacht-orderboek geregeld dienen in te schrijven: »stoomen, volle kracht, 20 mijl,» alsof 't zoo niets was.

O! zeker, er is wel altijd veel haast en groote spoed geweest bij alles wat er bij de marine gebeuren moest, maar als de schepen steeds zoo hard geloopen hadden als er *haast* bij was, nu, dan zou 't heel wat beter zijn geweest.

Er zullen nu andere tijden aanbreken: hopen wij dat de nieuwe kruisers hun 20-mijls *proefvaart* mogen behouden, zoo niet tot in lengte van dagen, want dat is onmogelijk, dan toch voor veel langer dan tot nu gebruikelijk was.

De vijand dient echter, niettegenstaande dien meerderen voortgang bij de marine, toch nog wat geduld met ons te hebben, zeide ik zoeven. Want heeft de verandering van bestemming van het schip type A, dat Indië

verdedigen zou, niet bewezen, dat we met vastheid van beginsel in de defensie nog lang niet zijn waar wij wezen moeten? Hoe toch zou het anders mogelijk zijn een *type*-schip zoo maar eenvoudig uit *het* stelsel te lichten en er een ander voor in de plaats te stellen?

Kan men die verandering uit een technisch oogpunt — ook omdat wij dan weer voor den dag kunnen komen bij vloot-revues en opening van zee-kanalen — niet anders dan toejuichen, het neemt niet weg, ja toont zelfs aan, *dat het maritiem-defensiestelsel voor Indië nog à faire is!*

Het is dus zaak, dat daarin ten spoedigste vastheid kome, gelijk de Minister dan ook voornemens is er in te brengen. Want er is meer! Thans is in beginsel aangenomen, dat voor die verdediging gedekte stalen *kruisers* gebezigd zullen worden. Zeer wel! Maar, hoe lang zal dat beginsel duren? Die vraag is gewettigd, nu de eenige marinespecialiteit in de Tweede Kamer verklaarde: »niet onvoorwaardelijk *neen* te kunnen zeggen op de vraag of: *naast* de kruisers ook nog enkele *pantser*-, of beter, nog enkele zwaardere schepen voor Indië zullen moeten worden aangebouwd; schepen die door hun of- en defensief vermogen in staat zouden zijn aan de zwaardere vijandelijke schepen het hoofd te bieden. Het zou, waar door zooveel deskundigen de noodzakelijkheid daarvan wordt betoogd, aan de Regeering zijn, dit nader te overwegen, enz.”

Daar staan wij nu, *und sind so klug als wie zuvor!* — Ook met het oog daarop, zouden wij kruisers van 48 dM. diepgang, geëigend aan het *thans* bestaande Westgat van Soerabaia, zooveel beter gevonden hebben dan die met 58.5 dM.

Ook de afgevaardigde VAN KARNEBEEK in de Tweede- en, volgens het Voorloopig Verslag, ook »vele leden” der Eerste Kamer wenschten voor Indië *gepantserd* materieel met minder snelheid dan de kruisers.

De meeste Sprekers in de Tweede Kamer zeiden, zich noch voor 't een noch voor 't ander *type*-schip te kunnen emporteeren, bij zooveel meeningsverschil der deskundigen — men was er nl. aan gewoon van den minister te hooren, dat de schepen van zijn voorganger niet deugden *voor* of niet op hare plaats waren *in* het verdedigingsplan en dat hij dus wat beters had.

Het is daarom niet alleen niet *onmogelijk*, maar zelfs zeer waarschijnlijk, dat een volgend minister weder een *gepantserd* schip voor Indië op zijne begrooting brengt en het er doorhaalt, evenals zulks met de schepen type A voor Indië — en reeds met zooveel andere soorten van schepen — geschiedde.

De Minister beloofde, gelijk gezegd, zijn krachten te zullen wijden aan een vast plan van organisatie voor de marine; nu de stroom er vóór in de beide kamers wordt gelukkig sterker. Van harte is het te hopen, dat deze bewindsman er in slage dit voornemen te verwezenlijken — en hem daartoe de tijd zal zijn gegeven.

De toestanden in Oost-Azië toch worden hoe langer hoe ernstiger, sedert *Japan* de geheele wereld verbaasde door zijn succesvol optreden tegen het tienmaal meer bevolkte China, onder de meest ongunstige toestanden, zooals politieke onlusten, den grooten afstand over zee die beide rijken scheidt, den barren winter bij den veldtocht. Trots alle voorspellingen en alle wijsheden van Europeesche zaakkundigen omtrent den vermoedelijken afloop van den oorlog, schrijft *Japan* de bekende vredesvoorwaarden voor en heeft aldus getoond een mogendheid te zijn, waarmede duchtig rekening gehouden dient te worden. En, Aziaten plegen niet spoedig tevreden te zijn, wanneer zij eens de overmacht hebben — evenals de Duitschers na Döppler Schans en Königgrätz! *Tout comme chez nous en Europe.*

Het is daarom meer dan tijd, dat Nederland eens zeer ernstig over het behoud zijner koloniën gaat denken, en — te hopen dat het denken tot uitkomsten lijde.

Het is o. i. verkeerd de toekomst te gerust tegemoet te gaan; verkeerd te denken, zooals luide in de Tweede Kamer door de meeste sprekers verkondigd werd: »geen wolkje aan den politieken horizon; het zal den tijd der (nieuwe) schepen wel uithouden.» Slechts twee sprekers dachten er anders en wel zorgvoller over. Vanwaar bekwamen de eersten toch die gerustheid, die zekerheid, dat het Vaderland rustig kan zijn? Is dat, wijl men ons jaren en jaren lang ongemoeid liet bij bekende onverdedigbaarheid, voornamelijk in Indië? — Het mag niet van onze Volksvertegenwoordigers gedacht worden, daar een zoodanig standpunt alleen aan *onverschilligen* gerustheid kan geven.

De gebeurtenissen der laatste jaren wijzen op geheel andere dingen; op wat geacht werd *onmogelijk* te zijn en niettemin *feiten* werden; op den Japanschen oorlog; op de verplichte aftreding van VON BISMARCK, den alvermogenden Rijkskanselier; op het werpen van dynamietbommen in een Volksvertegenwoordiging; op het aftreden van CASIMIR PÉRIER.

De toekomst dient met grooten ernst te worden bedacht, en het is dus een eerste plicht en de verstandigste politiek tevens, om eerst *te weten* wat men in Indië *verdedigen wil*, om daarna het defensiestelsel te kunnen opbouwen! Concentreeren of niet, want voor een geconcentreerde verdediging gingen zoowel in de Eerste-, als in de Tweede Kamer stemmen op, waarbij natuurlijk in de voornaamste plaats aan Java gedacht werd.

Ofschoon er maar één zee-officier in de Tweede Kamer zitting heeft, kan den anderen leden dezer hooge vergadering den lof niet onthouden worden — en vooral hun die zich over het marinevraagstuk uitlieten —, dat zij zich degelijk in de quaestiën inwerkten. Natuurlijk is verschil van opinie over voorname of minder voorname punten nooit buitengesloten, maar op gevaar af van verwaand te *schijnen* moest ons die verklaring van het hart. Alles, wat tijdens de begrooting over marinezaken geschreven werd, was blijkbaar

ijverig bestudeerd. In dat opzicht kan het Vaderland wèl gerust zijn, rustiger dan jaren geleden toen den minister in enkele uren tijds 6 of 7 kostbare schepen werden toegestaan, die toenmaals zeer weinig en nu geen oorlogswaarde meer vertegenwoordigen. Zoo nu slechts vastgehouden wordt aan het denkbeeld, door den Heer SMIT aangehaald, om altijd een *vaste* som (daargelaten of deze 3 millioen of *minder* zal zijn) voor den aanbouw van het marinematerieel af te zonderen, en — zouden *wij* daarbij willen voegen — zoo niet dan bij de allerdringendste noodzakelijkheid het budget van 15 millioen overschreden en de gewone uitgaven daarnaar geregeld wierden — dan konden de belastingplichtigen zich ook *verheugen* in de gerustheid, dat de marine-aangelegenheden bij de Volksvertegenwoordiging in goede handen waren. Wanneer dan de marinebegrooting zal zijn ingericht naar den wensch der Tweede Kamer, in deze voorgelicht door den Heer GOEKOOP, en er niet meer zal behoeven te worden betoogd in van zeer veel studie getuigende redeneeringen, dat marinebegrootingen bij uitnemendheid de kunst verstaan om cijfers te groepeeren, dan zal voorloopig veel, zoo niet alles bij de marine zijn: *pour le mieux dans le meilleur des mondes*.

De minister provoceerde een commissie voor deze taak, en onder presidium van den Heer GOEKOOP zal er naar behooren kunnen worden onderzocht, posten en artikelen gesplitst, enz. Reeds kwamen de heeren samen; men begon met een diner en, aangezien door spijs en drank goed gelaafde menschen in den regel gemoedelijke lieden zijn, is 't te verwachten dat aan de eenstemmigheid der commissie niet veel zal ontbreken voor het verkrijgen van een geadditioneerd schema van de marinebegrooting, waarop dan een minimum zal zijn aan te merken.

Natuurlijk zal volmaaktheid ook hier niet verkregen worden, zoodat... maar we willen de toekomst niet vooruitloopen; de dag van morgen zal voor het zijne zorgen, iedere tijd heeft genoeg aan... zijn eigen inrichting der marinebegrooting! Als ik eens naga wat zij, nog slechts een twintigtal jaren geleden, hoogst bescheiden afmetingen had in vergelijking met het lijvig dossier stukken van nu, dan geloof ik wel dat de Kamer nog eens tevreden zal kunnen zijn. Wat verbeteringen werden er sedert niet aangebracht!

Vreesde ik niet nogmaals voor verwaand te worden aangezien, dan zou ik met alle bescheidenheid willen aanvoeren, of niet een bezwaar des Heeren GOEKOOP uit den weg te ruimen ware zoo in den Toelichtenden Staat — behalve natuurlijk de noodige splitsingen — de kolom »uitgaven gedaan of nog te doen» gesplitst werd in tweeën: »uitgaven gedaan» en »uitgaven nog te doen» en er dan een kolommetje aan toegevoegd werd met »restanten,» omdat men óók dan reeds cijfers met »houvast» zou kunnen verkrijgen.

Maar, zoo eenvoudig zal de zaak wel niet zijn, anders ware er geen Koninklijke Commissie voor benoemd geworden. Doch van eenvoudigheid

gesproken, wezenlijk het verbaast mij dat men niet eerder op het denkbeeld des Heeren GOEKOOP gekomen is om, met behulp van de *Staatsrekeningen*, de *werkelijke* uitgaven voor het Departement van Marine met de *geraamde* sommen eens te vergelijken. Hebben we hier met een der vele Columbus-eieren te doen, of is de gissing geoorloofd, dat, wanneer de *Staatsrekeningen* *publiek* waren, wellicht, wie weet, niet de een of andere cijfervriend den Heer GOEKOOP met zijne ontdekking ware vóór geweest? Wij zeggen het daarom dien bekwamen, ijverigen afgevaardigde na: maak die *Staatsrekeningen* *publiek*!

En dat zou men dan de moraal van deze geschiedenis kunnen noemen.

O.

BESCHOUWINGEN OVER MILITAIRE TELEGRAPHIE, VOORAL
MET HET OOG OP NEDERLANDSCHE TOESTANDEN.

(*Vervolg van N°. 8, bladz. 522.*)

De voorpostentelegraphie of telegraafdienst der 4de zone.

Zooals reeds vroeger werd gezegd, is de taak der voorpostentelegraphie het tot stand brengen van telegraphische verbindingen tusschen de onderafdeelingen der divisiën, zooals bijv. de verbinding van het gros der voorposten met de achtergelegen troepenmacht, enz., misschien zelfs wel eens die tusschen het gros der voorposten en een of meer voorposterdetachementen. Verder kan zij, ten behoeve van de regeling van het artillerievuur, de correspondentie met een belangrijken observatiepost of met een waarnemingspost bewerkstelligen. Niet alleen toch bij den veldoorlog, maar ook bij den vestingoorlog kan zij voor militaire doeleinden dienstbaar gemaakt worden; zeer waarschijnlijk zelfs zal van hare diensten in het laatste geval nog meer gevergd worden.

Hoewel de tegenstanders der militaire telegraphie tegen deze soort van verbindingen den strijd hebben aangeboden, en misschien niet ten onrechte beweren, dat de telegraphie, vooral met het oog op de kleine afstanden van slechts weinige kilometers, waarvan hier sprake is, nooit den bereden ordonnans zal kunnen vervangen, is het toch opmerkelijk, dat bij nagenoeg alle legers voorpostentelegraafinrichtingen worden aangetroffen.

Bij de meeste legers zijn aan elke telegraafsectie toegevoegd eenige kilometers lichte kabel — die zeer gemakkelijk, zonder behulp van bespannen voertuigen, snel kan worden uitgelegd en weer opgenomen —, alsmede draagbare telegraafstoelen en batterijen.

Bij ons te lande daarentegen heeft men de voorpostentelegraaf- en telephooninrichtingen geheel vrijgemaakt van de veldtelegraafsectiën en daardoor het voordeel verkregen, dat men ze geheel op zichzelf staande, nu eens hier, dan weer elders, kan gebruiken. Het materieel der voorpostentelegraphie, bij de verschillende legers in gebruik, is zeer uiteenlopend. Zowel de electriche, als de optische en de acoustische telegraphie komen hier voor. Elke wijze heeft hare eigenaardige voordeelen, maar ook hare

nadeelen. De optische en acoustische telegraphie zijn veel minder kostbaar en vereischen bovendien geen verbinding tusschen de posten; de kans op versterking der gemeenschap door verbreking der verbinding, zooals dit bij de electriche telegraphie gebeuren kan, valt hier niet te vreezen; zelfs over de hoofden van de vijanden heen kan men de gemeenschap onderhouden.

Daartegenover staan echter belangrijke nadeelen.

Bij de optische telegraphie blijft altijd de keuze der standplaats eene moeilijke, soms niet op te lossen quaestie; de weersgesteldheid speelt een groote rol; de snelheid bij het overbrengen van berichten is, zelfs bij zeer geoefend personeel, veel geringer dan bij de electriche telegraphie; vergissingen komen veel lichter voor en zijn niet te controleeren. Eindelijk is de vijand vaak in staat de seinen mede te lezen; om dit te voorkomen zal men meermalen zijne toevlucht moeten nemen tot cijferschrift, waardoor de vergissingen nog zullen toenemen.

De meeste van deze nadeelen gelden evenzeer voor de acoustische telegraphie.

Dit neemt evenwel niet weg, dat men, beschikkende over een goed geoefend personeel, in vele gevallen toch van de optische telegraphie uitstekende diensten zal kunnen verwachten, zooals de Noord-Amerikaansche burgeroorlog en de oorlogen der Engelschen in Afghanistan getuigen.

Dat een geoefend personeel zich meermalen van de meest primitieve middelen bediende, om een geregelden dienst in het leven te roepen, daarvan levert de krijgsgeschiedenis voorbeelden genoeg; maar — oefening, bepaald grondige oefening is noodig. Van een weinig geoefend of geïmproviseerd personeel zijn geen goede, zelfs geen matige uitkomsten te verwachten. In de practijk is herhaaldelijk gebleken, hoe onhandig en weinig bruikbaar zelfs goede beroepstelegrafisten zich bij het bezigen van optische telegraafmiddelen betoonden.

Keeren wij terug tot de electriche telegraphie. Zal eene voorpostentelegraaf inrichting aan het doel beantwoorden, dan moet zij in staat zijn binnen korten tijd eene telegraphische verbinding tusschen twee plaatsen, onverschillig hoe het terrein is, tot stand te brengen. Men mag dus niet, zooals bij de veldtelegraphie, rekenen op eene goede teruggeleiding door de aarde, aangezien de voorpostentelegraaf volstrekt niet altijd de wegen volgt, maar ook in staat moet zijn een telegraafstation ergens midden op de heide, in een bosch, ja zelfs in een boom of een kerktoren in te richten.

Men heeft dan ook overal kabels toegepast met dubbele geleiding, waardoor de teruggeleiding door de aarde overbodig wordt.

Wat de toestellen betreft, zoo heerscht aangaande hare soort veel verschil van opvatting; in Engeland en Frankrijk geeft men de voorkeur aan z. g. sounders of parleurs, ook wel klopperapparaten genoemd, d. z. toestellen, welke de geseinde teekens niet op een papierband neerschrijven, maar

waarbij de telegrafist uitsluitend op het gehoor afgaat, en uit de tusschenruimten tusschen de klanken tengevolge van het aanslaan van het anker van zijn toestel opmaakt, welke teekens worden geseind. De voorstanders van deze toestellen geven daaraan verre de voorkeur boven de z. g. schrijftoestellen, zooals deze bij ons te lande algemeen, en ook bij de velden voorpostentelegraaf in gebruik zijn. Het werken gaat, volgens hen, veel vlugger dan met een schrijftoestel; bovendien komen bij grondig geoefende telegrafisten bij het werken met den klopper minder fouten voor dan bij het werken met den schrijftoestel; VON FISCHER TREUENFELD vergelijkt het opnemen met den klopper bij dictaat, het opnemen met den schrijftoestel bij copiëerwerk.

Maar al moge dit waar zijn, toch is de invoering van klopperapparaten bij onze voorpostentelegraphie, nog afgezien van het nadeel, dat, tengevolge van het ontbreken van een papierband, geen controle bij het ontstaan van fouten mogelijk is, naar mijne bescheiden meening ook om de volgende reden niet gewenscht.

Onze militaire telegrafisten verkeeren in geheel andere omstandigheden dan de Engelsche. Terwijl bij ons te lande de schrijftoestel bij de burgertelegraaf algemeen en uitsluitend in gebruik is, past men in Engeland algemeen den klopper toe. De militaire telegrafisten, die aldaar aan den rijkstelegraafdienst deelnemen, werken dus steeds met den klopper en worden natuurlijk door langdurige oefening hiermede zoo vertrouwd, dat zij geheel machinaal de berichten opnemen. Hier te lande heeft de burgertelegraaf geen kloppers; men zou dus genoodzaakt zijn, aan deze menschen eene geheel speciale opleiding en oefening te geven; detachering op rijkstelegraafkantoren zou weinig baten, want daar werken zij met den schrijftoestel. Eene onafgebroken oefening bij den troep zou dus het eenige middel zijn, om in oorlogstijd onmiddellijk over een voldoende aantal behoorlijk geoefende voorpostentelegrafisten te beschikken. Doch zelfs al deed men dit, dan nog zou in hunne aanvulling in oorlogstijd moeilijk zijn te voorzien; de gewone militaire telegrafisten kunnen alleen geschreven seinschrift opnemen, de burgertelegrafisten voor een groot gedeelte eveneens. Bovendien zou het, zelfs al konden zij goed op het gehoor opnemen, toch geen aanbeveling verdienen, burgertelegrafisten bij de voorpostentelegraphie, dus in allereerste linie te gebruiken. Men zou dus steeds eene belangrijke reserve bij de hand moeten hebben, of wel alle militaire telegrafisten moeten leeren, zoowel op het gehoor als van den papierband op te nemen. Gaat men na, hoe moeilijk het reeds bij de tegenwoordige opleiding is, de militaire telegrafisten ook maar eenigszins voor hunne taak berekend te maken, dan komt uitbreiding van het leerplan zeer zeker niet gewenscht voor.

De schrijftoestellen, bij onze voorpostentelegraphie in gebruik, zijn zoo ingericht, dat zij zoowel voor het werken op ruststroom, als voor dat op arbeidstroom gebezigd kunnen worden. De eerste wijze van werken maakt

het mogelijk de correspondentie ook gedurende het uitleggen en weer opnemen van den kabel vol te houden.

Behalve de 2 telegraaf toestellen met batterijen, treft men bij elke voorpostentelegraafbrigade ook 2 SIEMENS veldtelephonen aan, waardoor het mogelijk wordt eene aparte telephonische verbinding te vormen, of wel, bij afwezigheid van den telegrafist, de telephoon te kunnen inschakelen.

De hoeveelheid medegevoerd materieel, op 6 haspels gewonden, bedraagt per divisie 3 KM. Het personeel bestaat, zooals reeds vermeld werd, uit: 1 sergeant-telegrafist, 2 geniesoldaten-telegrafist, en 6 lijnleggers.

Behalve de voorpostentelegraafbrigade zijn aan elke divisie nog toegevoegd: 2 voorpostentelephoonbrigades, ieder bestaande uit: 1 korporaal en 1 genie-soldaat; zij voeren een karretje mede, waarin 5 rollen kabel met dubbele geleiding (ieder van 500 M.) telephonen en de noodige gereedschappen.

Het aantal manschappen, bij zoo'n karretje ingedeeld, is wel wat heel gering. Die twee man toch kunnen het langs slechte wegen niet altijd vooruitkrijgen. Men schijnt ook hierbij weer op handlangers gerekend te hebben, zoodat uitbreiding met een paar manschappen zeer gewenscht is.

Voor het telephoneeren dient men verder bijzonder ontwikkelde militairen te gebruiken. Men is zoo licht geneigd eene telephoon te verkiezen boven een telegraaf toestel, omdat toch ieder door eene telephoon kan spreken! O, zeer zeker, maar men vergelijk eens hetgeen overgeseind is, met het opgenomene, vooral wanneer, voor minder ontwikkelde menschen, niet alle-daagsche uitdrukkingen in de berichten voorkomen! »Neem de vlag weg nabij het kruithuis» werd o. a. overgeseind door een soldaat bij eene oefening in het telephoneeren. Een kameraad nam het bericht op en vertolkte dit met: »Neen, de apotheker is niet thuis.» Wel een bewijs voor de vertrouwbaarheid van een telephonisch bericht, overgebracht door onontwikkelde menschen!

Aan de telegraafafdeeling bij het hoofdkwartier van het veldleger zijn ook twee voorpostentelegraafafdeelingen toegevoegd.

Wat de bedoeling hiervan mag zijn, is niet zeer duidelijk. Officieel hebben zij, voor zoover mij bekend is, geen bijzondere bestemming. Men beweert wel eens, dat zij bestemd zijn om aan de troepen voor de kustbewaking, dus vermoedelijk aan de 1ste divisie, te worden toegevoegd en dan zullen moeten dienen tot aanvulling van het reeds bestaande permanente telegraaf- en telephoonnet. Wenscht men ze te gebruiken voor verbindingen, die gedurende eenigen tijd moeten blijven bestaan, dan verdient eene luchtlijn van licht materieel, met het oog op de soliditeit, zeker verre de voorkeur. Wenscht men ze echter door de duinen te laten manoeuvreeren, dan zullen zij, vrees ik, al zeer slecht voldoen; daarvoor toch zijn de voertuigen veel te zwaar; men zou dan waarschijnlijk meer succes hebben, wanneer men die afdeelingen in eene soort bergtelegraafafdeelingen herschiep en het materieel op paarden of muilieren verpakte.

Waarschijnlijk echter is het de bedoeling niet deze afdeelingen voor een bepaald doel te bezigen en heeft men ze eenvoudig als reserve-afdeelingen aan het hoofdkwartier toegevoegd, om, naar behoefte, bij de eene of de andere troepenmacht te worden ingedeeld.

Speciaal ingerichte toestellen voor optische en acoustische telegraphie worden bij onze voorpostentelegraphie niet aangetroffen, in tegenstelling met die in de meeste andere legers, waar men ze wel medevoert.

In Frankrijk maakt men voor de optische telegraphie te velde gebruik van kleine MANGIN-toestellen, dat zijn toestellen gewoonlijk ingericht om zoowel overdag als bij nacht, en dan met behulp van een petroleumlamp dienst te doen als heliograaf.

De lichtstralen worden door middel van een spiegel en een lens naar het station van ontvangst gericht en daar, hetzij met het bloote oog, hetzij met een kijker opgenomen.

Eene schijfnrichting, waaraan een MORSE-sleutel is verbonden, maakt het mogelijk het licht met langere of kortere tusschenpoozen te onderscheppen. Die toestellen zijn bij de Fransche veldtelegraafsectiën en cavaleriatelegraphen in gebruik. Aan elk atelier, bestaande uit 3 man (er zijn er twee per regiment) is, behalve de electriche gemeenschapsmiddelen, zulk een toestel medegegeven; sommige regimenten cavalerie hebben alleen optische telegraafnrichtingen. Ook in het optisch seinen met vlaggen en seinhoorns wordt het personeel aldaar grondig geoefend. Bijna overal geeft men aan het gebruik van het MORSE-schrift voor de optische telegraphie de voorkeur boven dat van het cijferschrift.

Maar ook voor den optischen telegraafdienst bij de overige korpsen van het leger wordt in Frankrijk nauwlettend zorg gedragen.

Volgens het »Règlement sur l'organisation et le fonctionnement du service des signaleurs dans les corps de troupe d'infanterie du 1er Avril 1887», bezit elk bataljon infanterie 8 signaleurs en 8 élèves-signaleurs, d. w. z., respectievelijk 2 en 2 per compagnie; bovendien bij elk bataljon één sergeant- of korporaal-signaleur.

Deze signaleurs worden op voordracht van den bataljonscommandant door den korpscommandant benoemd en dragen een distinctief. Zij worden gekozen uit de soldaten, die reeds eenigen tijd aan de gewone troepenoefeningen hebben deelgenomen, en krijgen eene bijzondere opleiding.

De geoefendheid in het seinen wordt onderhouden, doordat zij bij alle grootere troepenmanoeuvres als signaleurs dienst doen. Zij zijn echter van enkele wapenoefeningen vrijgesteld.

De werkkring van deze signaleurs bepaalt zich voornamelijk tot den dienst in de voorposten, kantonnementen en bivaks; in het algemeen in de rusten, om veelvuldig heen- en weerloopen te vermijden. Slechts bij uitzondering worden zij gedurende den marsch of het gevecht toegepast.

Het materieel is uiterst eenvoudig: elke compagnie bezit een paar schijven,

benevens een kaarslantaarn, voorzien van eene jalousie, verbonden aan een MORSE-sleutel, zoodat men kortere en langere lichtflikkeringen te voorschijn kan roepen. Dit is juist het materieel voor één post. - Elke post bestaat uit 2 man, waarvan de een seint, terwijl de ander opleest of de berichten opschrijft.

Bij het werken met de schijven en met de lantaarns wordt uitsluitend van MORSE-schrift gebruik gemaakt. Hierbij komen veel minder vergissingen voor dan bij het, ook bij de optische telegraphie zoo vaak gebruikte, cijferschrift; het seinen gaat bovendien in den regel sneller.

Bij ons te lande zou de invoering van dergelijke signaleurs wellicht ook aanbeveling verdienen. Wanneer elke compagnie infanterie, elk escadron cavalerie, elke compagnie genietroepen en vestingartillerie over eenige goed geoefende seiners kon beschikken, zou dit waarschijnlijk veel nut opleveren. Eene grondige oefening en het voortdurend onderhouden der geoefendheid is echter noodig, wil men er eenig voordeel van hebben.

Het is daarom gewenscht, dat voor dezen dienst vrijwilligers van eenige ontwikkeling worden bestemd, die steeds seiner blijven. Miliciens zijn minder geschikt, tenzij men er toe overga hen, na hun vertrek met grootverlof, weder als gewoon soldaat te beschouwen en dus elk jaar anderen als zoodanig op te leiden. Deze manschappen toch zullen in hun grootverloftijd een groot gedeelte van het geleerde vergeten en vooral veel routine verliezen; bij latere opkomst zijn zij dan ongeschikt om zelfstandig op te treden.

Een proef met het opleiden van die signaleurs ware te nemen.

Na bovenstaande beschouwingen tot onze telegraaforganisatie terugkeerende, komt het mij voor, dat, om hier te lande in eene behoorlijke uitoefening van den telegraafdienst te velde te voorzien, voor de verschillende veld- en voorpostenbrigades ongeveer het volgende personeel noodig zou zijn.

Per veldtelegraafbrigade: 1 luitenant-commandant, 2 sergeanten-telegrafist, 5 korporaals (waaronder 2 telegrafisten), 4 geniesoldaten-telegrafist en 25 pioniers (lijnleggers), waaronder minstens: 1 instrumentmaker, 1 wagenmaker, 1 smid en 1 timmerman voor fijner werk.

Mocht de luchtlijn bij onze veldtelegraphie ingevoerd worden, dan is men met eene brigade van deze sterkte in staat gelijktijdig eene luchtlijnverbinding te maken (1 sergeant, 3 korporaals en 15 man) en eene kabelverbinding te leggen of op te nemen (1 sergeant, 2 korporaals en 9 man). Werken alle telegrafisten mede, dan zou men ook gelijktijdig twee luchtlijnverbindingen kunnen maken.

Het telegraafpersoneel, ter sterkte van 2 korporaals en 4 soldaten, is zoo genomen, dat eene doorlopende bediening van de 4 telegraaf toestellen mogelijk is, altijd in de onderstelling dat twee der vier toestellen zich op

één station bevinden en dus de bediening van beide toestellen tijdelijk door één beambte kan worden waargenomen, zoodat men voor de onafgebroken bediening dezer twee toestellen slechts 2 telegrafisten noodig heeft. Op elk der beide andere stations, ieder met één toestel, bevinden zich dan 2 telegrafisten, die met aflossing werken.

Voor eene voorpostentelegraafbrigade bij eene divisie zijn noodig: 1 sergeant-telegrafist, 2, beter 3 (1 reserve) telegrafisten en 6 pioniers (lijnleggers).

Voor de voorpostentelegraafbrigades bij het hoofdkwartier, die elk 2 karren medevoeren, is het wenschelijk op 10 in plaats van 6 lijnleggers te rekenen.

Voor eene voorpostentelefoonbrigade bij eene divisie achten wij gewenscht: 1 korporaal-commandant en 4 pioniers (lijnleggers en telephonisten).

Voor de tegenwoordige 4 veldtelegraafbrigades, 5 voorpostentelegraafbrigades en 6 telefoonbrigades komt men dan tot een personeel van:

4 luitenants,

$4 \times 2 + 5 = 13$ sergeanten-telegrafist,

$4 \times 2 = 8$ korporaals-telegrafist,

$4 \times 3 + 6 = 18$ korporaals,

$4 \times 4 + 5 \times 2 (3) = 26$ (beter 31) telegrafisten en

$4 \times 25 + 3 \times 6 + 2 \times 10 + 6 \times 4 = 162$ lijnleggers.

Te zamen dus: 4 officieren en 227 onderofficieren en minderen, waaronder 47 telegrafisten.

Volgens de tegenwoordige oorlogsformatie bedraagt de geheele sterkte:

4 luitenants, 8 sergeanten-telegrafist, 8 korporaals-telegrafist, 6 korporaals, 16 telegrafisten en 72 lijnleggers; dus te zamen: 4 officieren en 111 onderofficieren en minderen, waaronder 33 telegrafisten.

De formatie van de boven voorgestelde veldtelegraafcompagnie, alsmede de indeeling, recruteering, opleiding en oefening van het personeel wenschte ik te bespreken na den telegraafdienst in de verdedigingstellingen, aangezien vooral de opleiding en oefening hiermede samenhangen.

B. TELEGRAAFDIENST IN DE VERDEDIGINGSTELLINGEN.

Niettegenstaande wij hier te lande, ten dienste van de verdedigingstellingen, in het bezit zijn van een uitgebreid permanent telegraafnet en reeds zeer veel voor de bediening van dat telegraafnet van te voren is geregeld, zal toch ook bij de verdediging van die stellingen en liniën de hulp der rijkstelegraaf evenzeer noodig zijn, als bij den telegraafdienst te velde. Ook hier zal het bestaande rijkstelegraafnet, vooral achter de liniën, hier en daar uitbreiding dienen te ondergaan.

Het is toch hoogst twijfelachtig, of men voor die uitbreiding van de hulp der veldtelegraaf wel groote verwachtingen zal mogen koesteren. Wanneer het veldleger op de stellingen is teruggetrokken, zal vermoedelijk het materieel zeer groote schade hebben geleden en het personeel belangrijk zijn gereduceerd. Krachtige hulp van de rijkstelegraaf zal dan wel noodig zijn.

Het »Reglement voor gemeenschappelijken militairen en burgerlijken telegraafdienst» omvat dan ook verschillende bepalingen, die hierop van toepassing zijn.

Meerdere organisatie reeds in vredestijd, in denzelfden geest als reeds bij de diensten der rijkstelegraaf voor den veldoorlog werd uiteengezet, ware echter ook hier zeer gewenscht.

Bij de inrichting van ons vestingtelegraafnet heeft men als algemeen beginsel aangenomen, de verbindingen tusschen de werken zoodanig in te richten, dat zij niet alleen telegraphisch, maar ook telephonisch kunnen worden bediend. Dit lijkt ons zeer juist gezien, want is het aantal telegrafisten voor de doorlopende bediening van de telegraaf toestellen te gering, dan kan de dienst in de rusturen per telefoon worden voortgezet, of is de toestel om de een of andere reden onbruikbaar geworden, dan rest nog altijd de telefoon. Wie zullen echter die telephonen bedienen?

Wanneer dit altijd zou kunnen geschieden door officieren of goed ontwikkeld kader, dan zou daartegen zooveel bezwaar niet bestaan, hoewel er zelfs dan, vooral bij het gedruis dat dikwijls in die lokalen vernomen zal worden, veel kans op verminking der berichten bestaat en het goed telephoneeren onder die moeilijke omstandigheden wel eenige routine vereischt. Maar wanneer de bediening aan soldaten of minder ontwikkeld kader moet worden overgelaten, dan zijn geen schitterende uitkomsten te verwachten.

Voor den goeden gang van den dienst in de grootere verdedigingsstellingen, zooals de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de Stelling van Amsterdam, heeft men het telegraafnet, in verband met de indeeling der commando's in die stellingen, ingedeeld in groepen en de leiding van den telegraafdienst in elke groep opgedragen aan een z.g. oudst-aanwezend telegrafist in de groep. Een of meer van die groepen zijn weer vereenigd tot inspectiën. De inspecteurs in die inspectiën dragen niet alleen zorg voor den goeden gang van den dienst, maar zijn tevens belast met de leiding der technische werkzaamheden, het onderzoeken en herstellen van gebreken aan het materieel der kantoren en der verbindingen, enz.

De algemeene leiding van den telegraafdienst in elk dezer stellingen (de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de Stelling van Amsterdam) berust bij een daartoe aangewezen officier, die onmiddellijk onder de bevelen van den Linie- of Stellingcommandant staat.

De zoeven genoemde inspecteurs zijn rijkstelegraafbeambten, die zich

hiertoe vrijwillig aanmelden, een driemaandelijkschen cursus bij het korps genietroepen medemaken en na een gunstig afgelegde proef worden aangesteld tot opzichter bij den telegraafdienst in tijden van oorlog en van voorbereiding tot oorlog. Zij hebben alsdan den graad van adjudant-onder-officier en verbinden zich voor 5 jaar; om het andere jaar kunnen zij hoogstens voor drie weken onder de wapenen worden geroepen om bij fortmanoeuvres in hunne functie op te treden. Jaarlijks wordt hun eene bepaalde toelage uit 's rijks schatkist betaald.

Op deze wijze is, zonder hooge kosten, een volkomen met den administratieven telegraafdienst vertrouwd personeel verkregen, dat ook genoegzaam technisch ontwikkeld is, om in oorlogstijd zijne functiën behoorlijk te vervullen.

Anders is het evenwel met de oudst-aanwezende telegrafisten in de groepen. Zij bestaan eigenlijk alleen op papier. De oudste der miliciens-vestingtelegrafist in elke groep wordt in oorlogstijd met de functiën van oudst-aanwend telegrafist, dus met de leiding van den telegraafdienst in de groep belast. Die telegrafisten hebben hiervoor nooit eenige opleiding genoten en missen bovendien elken militairen graad om hun gezag te doen gelden, zoodat wel a priori kan worden gezegd, dat zij bijna zonder onderscheid voor die taak volslagen ongeschikt zijn.

Men heeft, geloof ik, de bedoeling, de volgens de oorlogsformatie overcompletee sergeanten- en korporaals-telegrafist in oorlogstijd hiervoor aan te wijzen, in vervanging van de bij de oorlogsindeeling van het vestingtelegraafpersoneel aangewezen miliciens-vestingtelegrafist. Dit personeel is op zichzelf al te weinig talrijk en zal bovendien zoo dringend noodig zijn als reservepersoneel voor den telegraafdienst te velde, dat daarvan in de toekomst wel geen sprake zal zijn.

De eigenlijke toestelbeambten zijn miliciens-vestingtelegrafist, dat zijn miliciens, die bij hunne indiensttreding telegrafist zijn bij de rijkstelegraaf of bij de spoorwegmaatschappijen, en ingevolge het Koninklijk Besluit van 29 Februari 1884 bij het korps genietroepen worden ingelijfd om daarbij eene uitsluitende opleiding tot milicien-telegrafist voor den dienst in de verdedigingstellingen te ontvangen.

Zij genieten gedurende hunnen diensttijd eenige voorrechten en kunnen, na 6 maanden onder de wapenen te zijn geweest, mits zij aan een examen voldoen, in het genot van groot-verlof worden gesteld.

Ook hunne herhalingsoefeningen zijn korter, wanneer zij aan de eischen van bedoeld examen hebben voldaan. Zij zijn verplicht elk jaar eene verklaring in te zenden, wanneer zij nog als telegrafist werkzaam zijn.

Hoewel dit in theorie eene zeer doelmatige regeling is, bijzonder geschikt om de miliciens, met het oog op een vervroegd vertrek met groot-verlof, zooveel mogelijk met hun diensttijd te doen woekeren, en men bovendien in oorlogstijd beschikken zal over een talrijk personeel van beroeps-

telegrafisten, zijn de practische uitkomsten niet in alle opzichten even bevredigend.

Het aantal telegrafisten is nl. zelfs onder de gunstigste omstandigheden, bij de grootst mogelijke lichteningen niet voldoende, om in eene doorlopende bediening van ons uitgebreid telegraafnet te voorzien; het gehalte laat vaak zeer veel te wenschen over, zoodat een groot aantal dier miliciens, zelfs na een jaar onafgebroken oefening, nog ongeschikt is om zelfstandig als vestingtelegrafist op te treden, en eindelijk ontbreekt van zeer velen, na hun vertrek met groot-verlof, het zekere bewijs, dat zij werkelijk als telegrafist werkzaam zijn gebleven, terwijl van vele anderen het tegendeel met zekerheid bekend is.

Voor eene doorlopende bediening van het telegraafnet in de verdedigingsstellingen zijn benooidigd:

Voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie	125
» » Stelling van den Helder	18
» » » » de Monden der Maas en van het Haringvliet	8
» » » » 't Hollandsch Diep en het Volkerak	13
» » » » Amsterdam vermoedelijk ongeveer	150
» » forten Westervoort en Pannerden, alsmede voor eenige telegraphische verbindingen tot kustbewaking	12

Te zamen ongeveer 326 telegrafisten.

Voor eene voorloopige bezetting, d. w. z., zóó, dat de telegraafkantoren slechts een deel van den dag bezet zijn en de dienst overigens met de minder betrouwbare telephonen moet geschieden, (waarbij slechts één telegrafist per toestel wordt uitgetrokken) zijn benooidigd 212 telegrafisten, verdeeld als volgt:

Voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie	77
» » Stelling van den Helder	12
» » » » de Monden der Maas en van het Haringvliet	4
» » » » 't Hollandsch Diep en het Volkerak	7
» » » » Amsterdam	105
» » forten Westervoort en Pannerden, alsmede voor verdere verbindingen	7

Rekent men, dat per lichting 30 telegrafisten worden aangetroffen (voorwaar een niet te laag geschat cijfer; er zijn thans nog lichteningen in de sterkte van slechts 12 à 14 telegrafisten), dan verkrijgt men voor 6 lichteningen 180 miliciens-telegrafist. De 7de lichting blijft dan in reserve. Gedurende de maanden van September tot Maart kan dit de oudste lichting zijn, die reeds zoolang geleden onder de wapenen is geweest, van Maart tot September de jongste lichting, die alsdan nog te weinig geoefend is.

Neemt men aan, dat een 10-tal miliciens om verschillende redenen afvallen, als paspoort, sterfgevallen, buitenlandsch verlof, enz., en dat een 20tal bij mobilisatie bij de Permanente Militaire Spoorwegcommissie in dienst

en dus vooral in den eersten tijd niet voor telegraafdienst in de verdedigingsstellingen beschikbaar is, dan blijven er slechts 150 over, d. w. z., niet eens het aantal, dat voor de voorloopige bezetting vereischt wordt.

Op het oogenblik is de toestand echter nog ongunstiger daar er slechts 112 telegrafisten beschikbaar zijn.

Het gehalte is bovendien volstrekt niet schitterend, maar hoogstens middelmatig te noemen. De meesten zijn spoorwegtelegrafisten, en ieder, die eenigszins met telegraafdienst bekend is, weet, dat dit voor een telegrafist, de goeden natuurlijk niet te nagesproken, geen loftuiting is. Ook onder het spoorwegpersoneel komen vele goede, zelf uitstekende telegrafisten voor. Jammer maar, dat men er bij het korps genietroepen zoo betrekkelijk weinigen ziet!

En dit kleine troepje, zeer onvoldoend in aantal en, wat geoefendheid betreft, ten deele slechts even voldoende of onvoldoende, moet geheel zelfstandig, bijna geheel zonder kader, den telegraafdienst op een hem onbekend telegraafnet niet alleen uitvoeren, maar eerst den telegraphischen dienst tot stand brengen. Werkelijk niet zoo'n heel eenvoudige taak, maar een werk, dat nu en dan tamelijk wat kennis van zaken en oordeel vereischt.

Zooals reeds gezegd, is met de leiding van den telegraafdienst in eene groep belast de z.g. oudst-aanwezende telegrafist in die groep. Op het vrijwillige kader der veldtelegraafafdeeling mag, geloof ik, waarlijk niet gerekend worden; die taak blijft dus overgelaten aan miliciens-vesting-telegrafist.

De oudste telegrafist in de groep is dan met die functiën belast.

Tot deze functiën behooren o. a. de leiding van den telegraafdienst in de groep, d. w. z., het toezicht op de behoorlijke uitoefening van den dienst volgens de bestaande voorschriften, verder het nemen van de noodige maatregelen bij ophooping van telegrammen, of bij verstoring van de telegraphische gemeenschap, waardoor de verzending der berichten langs een anderen, dan den aangewezen weg noodig wordt.

Voor dien dienst hebben de miliciens-vestingtelegrafist in hun militietijd nooit eenige opleiding genoten, omdat de dienstdaag daarvoor te kort is. Zoodra zij voldoen aan de vereischten voor het examen van vestingtelegrafist, vertrekken zij met groot-verlof; het zou toch onbillijk zijn, de daartoe geschikte, dus zeer goede telegrafisten ter verdere ontwikkeling achter te stellen bij hunne minder goede collega's — omdat zij zoo goed hun best gedaan hebben.

In hun beroep bij de spoorwegmaatschappijen behooren de bovenbedoelde werkzaamheden niet tot hunnen dienst, dus hebben zij weinig kans zich de noodige geschiktheid te verwerven om in oorlogstijd als oudst-aanwezende telegrafist op te treden. Alleen bij een enkelen rijkstelegrafist doet zich die gelegenheid soms voor.

Het is dus waarlijk niet overdreven als wij verklaren, dat de oudst-aanwezende telegrafisten bijna zonder onderscheid *volslagen ongeschikt* zijn voor hunne betrekking. Wel is waar kunnen de inspecteurs, die wèl eene bijzondere opleiding daartoe hebben ontvangen, in sommige gevallen een krachtigen invloed op den goeden gang van den dienst oefenen, maar hun gebied is soms zóó uitgestrekt, vermoedelijk zullen zij zóóvele technische werkzaamheden te verrichten en zóóveel zorg te besteden hebben aan het in stand houden van het telegraafnet, dat assistentie bij het administratieve gedeelte van hunnen dienst zeer noodig zal zijn. De voorziening in deugdelijke oudst-aanwezende telegrafisten is dus een dringende eisch.

Het is verder zeer gewenscht, dat die oudst-aanwezenden een graad bezitten, bijv. dien van sergeant of korporaal.

Noodig zouden zijn:

Voor de Nieuwe Hollandsche Waterlinie.	7.
» » Stelling van den Helder.	1 à 2.
» » » » de Monden der Maas en van het Haringvliet.	1.
» » » » 't Hollandsch Diep en het Volkerak.	1.
» » » » Amsterdam.	10.

Te zamen 20 à 21.

Personeel voor het tot stand brengen en het bedienen van het telefoonnet tot kustbewaking in Noord Holland is ook in het geheel niet aanwezig. Men schijnt de bedoeling te hebben, die telephonen, welke nu reeds gedeeltelijk bij den Waterstaat in gebruik zijn, ook in oorlogstijd door dit brugwachterspersoneel te doen bedienen. In oorlogstijd moeten echter belangrijke wijzigingen in het telefoonnet worden aangebracht; het tot stand brengen daarvan ook aan deze menschen over te laten is wel wat te gewaagd.

Is de toestand, wat het eigenlijke telegraafpersoneel betreft, verre van rooskleurig, evenzeer is dit het geval met het technisch personeel tot het in stand houden en zoo noodig wijzigen en aanvullen der verbindingen. Volgens officieele voorschriften, niet voor behandeling in het openbaar bestemd, blijft wel is waar eenig personeel voor dien dienst in oorlogstijd bij het depot achter, hetwelk dan bestemd is voor den technischen dienst. Dit personeel (er zijn trouwens eigenlijk maar 2 goede kabellasschers) is echter niet alleen vermoedelijk onvoldoende voor het zoo uitgebreide telegraafnet, maar bovendien worden deze manschappen voor een deel onttrokken aan het personeel der veldtelegraphie, zoodat de reserve hierdoor wederom kleiner wordt.

Voor het in stand houden van die verbindingen, diende voor elke stelling een ploeg goed geoefende lijnwerkers aanwezig te zijn, waarvan de manschappen in staat zijn desvereischt zelfstandig op te treden en met behulp van eenige handlangers de noodige werkzaamheden uit te voeren. In de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zouden bijv. drie ploegen noodig zijn, ieder

bestaande uit 1 sergeant of korporaal en 3 manschappen; in de Stelling van Amsterdam vier, en in de Stellingen van den Helder, van 't Hollandsch Diep en het Volkerak en van Hellevoetsluis ieder een, te zamen komt men dan tot 10 sergeanten of korporaals en 20 man, in plaats van de thans daarvoor bestemden (1 sergeant en 6 man).

Uitbreiding van het aantal instrumentmakers is niet ongewenscht, maar niet bepaald noodzakelijk, daar voor zoover de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de Stelling van Amsterdam aangaat, hierin door de rijkstelegraaf wel zal kunnen worden voorzien.

Op de boven aangegeven grondslagen zou in den telegraafdienst in de verdedigingstellingen kunnen worden voorzien door een telegraafpersoneel, bestaande uit: 2 eerste luitenants, chefs der oorlogstelegraphie in de Stelling van Amsterdam en in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, 13 inspecteurs (adjudanten-onderofficier), 21 oudst-aanwezenden, 326 telegrafisten en een lijnleggerspersoneel van 10 sergeanten of korporaals en 20 man.

De groote vraag is slechts, hoe is al dat personeel te verkrijgen?

(Wordt vervolgd).

DE ZELFSTANDIGHEID DER BATALJONSCOMMANDANTEN.

Un des tourments de l'écrivain, c'est de sentir que ce qu'il trace avec la plume n'est jamais la traduction exacte de ce qu'il a vu ou éprouvé. (D. C.)

Toen wij in Indië de zelfstandigheid der bataljonscommandanten leerden kennen, hebben wij haar steeds ook voor de onze gewenscht. In dien tijd was er echter geen denken aan om, met kans op eenig succes, eene poging te doen het in die richting te sturen. De geest van het leger was destijds niet voldoende tot die nieuwigheid voorbereid. Men zou er eene vermindering van den invloed en het gezag van den regimentscommandant in gezien hebben.

Nu hebben wij echter kans, dat aan het hier behandelde onderwerp eenige aandacht geschonken zal worden, omdat wij inmiddels de zelfstandigheid der compagniescommandanten gekregen hebben.

Wij hadden zelfs gehoopt dat daaruit de zelfstandigheid der bataljonscommandanten vanzelf geboren zou zijn geworden. Nu dat echter tot heden niet is geschied, willen wij trachten haar te veroveren en verwachten wij haar van dezen Inspecteur, aan wien de belangen van het wapen zeer zeker goed zijn toevertrouwd. Volgens onze bescheidene meening zou hij daardoor nieuw bloed en wat frisch leven in onze infanterie brengen en haar een belangrijken stap voorwaarts doen schrijden.

Hoe wij ons die zelfstandigheid der bataljonscommandanten voorstellen? Zie, daaromtrent kunnen wij kort zijn. Wij voor ons wenschen behalve de zelfstandigheid, welke ieder commandant van een gedetacheerd bataljon heeft, ook de bevoegdheid tot het aanstellen van kader. Alzoo de bataljonscommandant maakt het dienstableau op en regelt met inachtneming van de zelfstandigheid der compagniescommandanten alle diensten en oefeningen. Hij houdt rapport, straft en verleent autorisatie voor de opgelegde straffen, regelt het schoolonderwijs en de examens, stelt het kader aan en plaatst het over in het bataljon, benoemt de commissiën van onderzoek en neemt daarop beslissing.

De kolonel is en blijft overigens commandant van het regiment en oefent daarover een volkomen gezag uit. Hij regelt in algemeenen zin die diensten,

waarvoor zijne tusschenkomst noodig is; geeft in de verschillende oefenings-tijdperken de dagen of weken aan, waarop ieder der bataljonscommandanten over de manschappen van het regiment kan beschikken; ontvangt alle verzoeken, reclames en informatiën; exerceert en manoeuvreert verder met de bataljons van het regiment en houdt over deze inspectie, wanneer hem dat nuttig en noodig voorkomt, en oefent bovendien het algemeen toezicht uit.

Het voordeel, aan de meerdere zelfstandigheid der bataljonscommandanten verbonden, zou in de eerste plaats zijn, dat voor hen een gepaste werkring werd geopend, waarin ieder hunner volgens aanleg, karaktereigenschappen en geestesgaven met vrucht werkzaam kon zijn. Zelfstandigheid en initiatief, waarover wij thans veelal den mond vol hebben, zouden aangekweekt, een gepaste nijdver opgewekt en last not least een betere maatstaf ter beoordeeling in het leven geroepen worden.

De werkring der bataljonscommandanten, zooals deze nu bij den staf van het regiment is, kan, dunkt ons, mannen van 50 jaar en in de kracht van hun leven onmogelijk voldoen, tenzij het feu sacré gedooft en alle eerezucht er uit is. Men kweekt geen mannen en aanvoerders door hen nimmer gezag te doen uitoefenen en daarvan ook niet de volle verantwoordelijkheid te doen dragen.

De minste zaken, die thans in een bataljon voorkomen, worden door den regimentscommandant beslist. Op deze wijze wordt geen verantwoordelijkheid, geen zucht tot zelfstandig handelen gekweekt, maar integendeel een stelsel van *laisser-faire*. Men geraakt er zoo aan gewoon, dat elke kleinigheid bevolen wordt, dat men bang is zich aan koud water te branden, zoodat er gevaar ontstaat dat er ook niet gehandeld wordt, wanneer de bevelen uitblijven.

Over het algemeen toch kan men niet klagen over te veel voortvarendheid.

Het bezwaar, dat misschien tegen ons stelsel ingebracht zal worden, is dit, dat de kolonel op deze wijze aan macht en invloed op zijn regiment verliest; maar zijn de macht en invloed van den kolonel dan minder op de gedetacheerde onderdeelen van zijn regiment? Immers neen?

Hij blijft te allen tijde waken en is verantwoordelijk voor het tactisch en administratief verband, alsmede voor de opvolging van alle reglementen en voorschriften.

Zoo weinig ligt het in onze bedoeling die macht en dien invloed te kortwieken, dat wij in het reglement op den »Inwendigen dienst» maar luttele wijzigingen gebracht zouden wenschen te zien.

Wij willen die sfeer van macht en invloed naar hooger verplaatst zien, indachtig aan de woorden van Kolonel DE WEISS: »Qu'un chef doit avoir pour principe de ne jamais faire par lui-même, ce qu'un subalterne peut exécuter aussi bien que lui. Il doit être économe de son temps et ménager toute sa capacité pour les objets principaux.»

Op deze wijze zijne taak opvattende, heeft de regimentscommandant meer

tijd om over allen en alles te waken en de richting aan te geven, waarin hij het regiment geleid wenschte te zien.

Het is daarbij onmogelijk dat de kolonel tot in details de diensten van zijn regiment regelt. Dat leidt slechts tot verslapping van het gezag.

Onze bataljonscommandanten hebben lang genoeg gehoorzaamd om eindelijk eens te leeren bevelen. Het wordt tijd, dat zij zelfstandig leeren optreden en de volle verantwoordelijkheid dragen voor het niet of verkeerd handelen. Dit is de eenige manier om karakters te vormen, en daaraan wordt bij ons te weinig gedaan. Integendeel, er is een streven merkbaar om vooral niet te kort te schieten in zachtheid en vaderlijkheid.

De positie van een bataljonscommandant bij den staf van het regiment kan, dunkt ons, geen bevrediging geven aan hen, die nog lust en werkkraft gevoelen. »Van zelfbepaling en zelfbeheersching, van opleiding tot zelfstandigheid, van ontwikkeling, van initiatief, van besluitvaardigheid kan onmogelijk sprake zijn in een kring, waar alle vrijheid gemist wordt en de ruimte voor één oorspronkelijk denkbeeld ontbreekt, evenzeer als voor eigen werkzaamheid van den geest» (1).

(1) Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap van 22 Februari 1895 (VAN DAM VAN ISSELT).

TACTISCHE REACTIE OF TACTISCH RADICALISME?

De rechterhand van Maarschalk Vorst BLÜCHER VON WAHLSTATT, Graaf GNEISENAU schrijft in een brief aan den grooten STEIN, gedateerd: Laubau, 7 September 1813, o. a. het volgende: Bei dieser Gelegenheit will ich noch ein Wort über die Oekonomie der Schlachten reden." En hij zegt dan ongeveer:

1°. de vijand (de Franschen) gebruikt zijn talrijke infanterie om, waar hij maar kan, een lang aangehouden tirailleurvuur af te geven;

2°. overal vertoont hij troepen om overal »jalousie" te verwekken;

3°. reeds op grooten afstand laat hij zijn artillerie spelen om de onze te verleiden veel te schieten en alzoo reeds bij het begin van den dag onze munitie te verspillen. Dat stelsel gelukt hem meestal; ik zag het bij Görschen en Bautzen. In den laatsten slag waren de vier, door de Russen geleende, batterijen 's middags, uit de Pruisische stelling op de hoogten van Kreckwitz, wegens munitiegebrek afgereden;

4°. zijn infanterie houdt hij buiten ons vuurbereik, door ze achter hoogten te verbergen, terwijl hij het gevecht met tirailleurs doorvoert;

5°. zoodra men zich ergens blootgeeft, volgt een snellen aanval met de noodige ondersteuning;

6°. tegen het einde van den dag, als ieder vermoeid is en men reikhalst naar het einde van 't gevecht, breekt hij ergens met z'n reserves uit en geeft den genadeslag. De soldaat is dan blijde een voorwendsel te hebben om het hazenpad te kiezen.

Als correctief prijst dan de generaal aan: spaarzaamheid met de troepen en het vuur, als men ten minste niet zelf wil aanvallen, en hij wenscht dat:

a. de troepen, die verdedigend optreden, zich niet onnoodig blootstellen doch zich zullen dekken, 't zij achter hoogten, in terreinplooien, enz., of dat ze zich zullen nederleggen;

b. men zooveel mogelijk *lange* fronten vermijden en de opstelling meer in de *diepte* zoeken zal, opdat de noodige toevoer steeds verzekerd zij. Troepen uit een lange linie naar een ander punt te willen brengen, wordt bijna altijd door den vijand bestraft;

c. de bevelhebbers verantwoordelijk zullen zijn voor elke munitieverspilling. Onze troepen (d. z. de Pruisische en Russische) willen *veel* schieten in plaats van *goed, rustig* en *langzaam*. Daarom komen zoo dikwijls troepen uit het gevecht, die er niet meer in te brengen zijn, omdat hun munitie niet meer aangevuld kan worden.

Verder wenscht de strateeg, dat ieder artillerie-officier, wiens batterij uit de stelling marcheert doordat de munitie verbruikt is, voor een krijgsraad kome en, als 'hij dat verbruik niet behoorlijk kan motiveeren, gecasseerd zal worden.

Zoolang een batterij nog hare kartetsschoten heeft, zal zij niet afrijden.

»Wer in acht Schlachten und Gefechten nicht solche Beobachtungen anzustellen weiss, wird es auch nicht in achtmal acht Schlachten thun.»

Zoo schreef Graaf GNEISENAU in 1813. De juiste tekst is te vinden in het *Militär Wochenblatt* N°. 32 van dit jaar.

Sinds zijn een tachtig jaar voorbijgegaan. In die jarenreeks is menige bloedige krijg gestreden, heeft de tromplader plaats gemaakt voor den achterlader, het gladde voor het getrokken geweer, de enkellader voor den meerlader. Bij elke wijziging in de wapening volgde een omverwerping van bestaande denkbeelden en krakeelde men over de wijze, waarop men de nieuwe strijdmiddelen in het werkdadige zou toepassen. Zóó bij de invoering van het gevecht met tirailleurs, zóó bij de invoering van den Zündnadel, zóó bij den Chassepôt, zóó met het repeteergeweer, zóó met het rookzwak kruit. Al dat, laten we maar zeggen, tactisch gehaspel heeft van de gevechtsleer of tactiek gemaakt een kunst door niets of niemand gebonden, een quaestie alleen van gezond verstand, van redeneeren van boven naar beneden, alsof die zelfstandige tak der krijgswetenschap is een vrije en ongebonden kunst.

Een doolhof is het geworden; dan grijpt men deze hand, denkende naar den uitgang geleid te worden, dan neemt men gene die sterker en meer betrouwbaar schijnt, doch de uitkomst blijft een slingeren langs de kronkel-paden van een (tactisch) labyrint. CROMWELL zeide eens vóór het begin van een slag tot zijn troepen: »vertrouwt op God en houdt je kruit droog.» De man, die ten laatste uit den tactischen draaikolk weet te komen, zal zeggen als in de »militarische Faust:» 'k heb alles bestudeerd: de tactiek der infanterie, der cavalerie en artillerie, »und leider Jottes auch vom Train'' en 'k moet zeggen, 't is alles »Schwein:» 'k vertrouw op m'n tactischen blik en de rest raakt me niet!

Zoo zijn er velen, die aldus redeneeren; maar stilstaan is rust en rust roest. De tactische blik zal verduisteren als men het oog niet gestadig blijft vestigen op den aard der tactische stroomingen.

Aan het einde van onze eeuw gekomen staat tevens de tactiek op een kruispunt. De Overste KEIM zegt in *von Löbell's* jaargang van 1894, als hij de infanterie-tactiek bespreekt: Doorgaan, verder langs den ingeslagen weg?

Goed! maar dan staat men spoedig voor het tactisch *radicalisme*, het non plus ultra van de »individueele» tactiek. Teruggaan?, maar dan eerst »halt en verzamelen geblazen!»

Het betoog van dien bekenden tactischen specialiteit schijnt mij zeer belangrijk toe en wel der moeite waard in wijderen kring bekend te worden dan in dien van de lezers van bedoeld standaardwerk.

Dank aan *Spectator*, die ons daarvoor de gelegenheid wil geven.

Vooraf nog dit! Men is in den laatsten tijd een verschil gaan maken tusschen tactiek en tactiek, door te gaan spreken van handelingen in den »Detachementskrieg» en van een »Schlachtentaktik» of, wil men een geleerder maar dan ook minder duidelijk woord, men kieze de geliefkoosde uitdrukking van VON SCHERFF en spreke van »Schützenmassentaktik.» Met de eerste soort van tactiek worden dan bedoeld de gevechtshandelingen van betrekkelijk kleine afdeelingen tot aan het legerkorps. De meeste manoeuvres van divisiën of legerkorpsen tegen elkander vallen binnen dit kader. Men zou geneigd zijn er voor te zeggen »tactiek van den *kleinen* oorlog.» Wat daárbij kan en mag geduld worden — en we hebben hierbij hoofdzakelijk op 't oog de quaestie van het initiatief, van het gevolg geven aan den individueelen drang naar zelfstandige actie — vindt bij de »Schlachtentaktik,» gebaseerd op den »grooten» oorlog, op den slag, waarin aan beide zijden meerdere operatieve eenheden optreden, geen genade. Dat zou men dus kunnen bestempelen met den naam van »grooten» tactiek.

'k Doe terloops opmerken, dat JOMINI sprak van een groote en kleine tactiek, dat er een tijd volgde waarin men »tout seul» van gevechtsleer gewag maakte, totdat men thans, »au fin du siecle,» weer terugkomt op het onderscheid tusschen tactische handelingen op een groot (d. i. uitgestrekt) en die op een minder groot (d. i. beperkt) gevechtsveld.

Is dat reactie of niet?

De verhandeling nu van KEIM in de *Jahresberichte* betreft hoofdzakelijk de tactiek van den *slag* en niet zoozeer die van het *gevecht*, want, zegt de Schrijver, op den slag moet alles gebaseerd zijn: »auf diese muss das ganze taktische Verfahren der Infanterie zugeschnitten sein.» Dat neemt evenwel niet weg, dat er toch ook voor die infanterie, waarvan de tactiek in verband met hare geringere sterkte meer gericht is naar die voor een beperkt gevechtsveld, legio zeer interessante en der overdenking alleszins waardige beschouwingen in voorkomen, die, wil men op de hoogte van z'n wapen blijven, zeker niet ongelezen mogen blijven.

De Generaal VON SCHERFF zegt in een zijner laatste werken »Unsere heutige Infanterie-Taktik im Spiegel der August-Kämpfe um Metz,» dat het de geweren zijn, die *naast* elkaar in werking gebracht worden, welke hun nuttig effect ten volle geven en niet die, welke *achter* elkaar zijn geplaatst. Deze meening vindt in den laatsten tijd, o. a. ook in Frankrijk, ingang, zooals bleek bij de toepassing van het nieuwe exercitie-reglement bij de manoeuvres

in het 6de région, waar eene troepenmacht, in sterkte overeenkomende met twee legerkorpsen, den aanval deed en men alleen de vurende tirailleurmassa's en de reserven zag, met wegvalling dus van *compagnies-soutiens*, *petits-paquets* en dergelijke. Dat zegt op zichzelf nog niet veel, beweert KEIM, maar toch genoeg om te doen zien, hoe men ten langen laatste tot de overtuiging komt, dat die zoo onontbeerlijke vuurovermacht en vuuruitwerking niet te rijmen zijn met het tot nu gevolgde stelsel van de opstelling in verschillende liniën, behoorende bij het beginsel van het vechten uit de diepte, alias »Treffen (liniën) taktiek.»

Die soort van tactiek is voor de infanterie als dood te beschouwen, zegt de Schrijver reeds in zijn in 1890 uitgegeven vlugschrift: *Der gegenwärtige Stand der Gefechtslehre und die Ausbildung zum Gefecht*. Erkennende, dat van een juiste basis wordt uitgegaan, nl. oeconomie in het gebruik der krachten en het zoolang mogelijk behouden van de gevechtsleiding, voert de toepassing echter tot het benadeelen van de vuurkracht, want alleen minstens evenbreede (liever nog overvleugelende) fronten als die van de tegenpartij kunnen waarborgen geven, eerstens tot het bereiken van de hoofdvuurstelling — een uitdrukking thans ook bij ons gesanctionneerd (zie »Voorschrift Tirailleen» § 168, voorlaatste alinea) — en daarna tot het met vrucht bestrijden van 's vijands vuurkracht.

In de *Jahresberichte* nu is KEIM nog een stap verder gegaan dan in de daareven genoemde brochure, door te zeggen dat de opstelling in de diepte, zooals deze thans op alle exercitie- en oefeningsvelden conventionneel is geworden, thuis behoort in het Napoleontische tijdperk, d. i. dus bijna het paleontologische met betrekking tot alle veranderingen. Wat kan bij de banen van het tegenwoordige geweer en kanon, bij de ontzettende vitale kracht der infanterie en de enorme scherf- en brisantwerking der artillerie-projectielen den tegenstander welgevalliger zijn dan meerdere rijen achter elkaar te kunnen beschieten, die als even zoovele schijven dienstdoen?

In het Napoleontische tijdperk stierf het vuurgevecht zijn natuurlijken dood en volgde dan, zooals GNEISENAU zegt, de stoot, de druk der reserven, terwijl thans het vuur den stoot, maar dan ook den doodelijken moet toebrengen en de bajonetaanval eerst met veel omzichtigheid en overleg kan aangezet worden, nadat men nog alle precauties genomen heeft tegen de als laatste stuiptrekkingen te qualificeeren vuren van den zoo goed als geslagen vijand.

Wil men zich nu niet vrijwillig laten slachten of de kansen op succes volkomen uit de hand geven, dan, zegt KEIM, zal het noodig zijn, dat de vechtwijze der toekomst in vele opzichten meer teruggaat naar de beginselen van de linietactiek, zonder te vervallen in de linie van *gesloten* bataljons uit den tijd van den grooten FREDERIK, maar in de *samenhangende* en *uitgestrekte* linie van in tirailleurs opgeloste bataljons. Dat doende zoekt men alleen steun in de vuurwerking evenals bij Hohenfriedberg, Rossbach, e. t. q.

Die linietactiek ging te gronde door een oordeelkundige koppeling van vuuruitwerking en den druk van diepe colonnes, omdat het individueele vuur machtiger bleek dan de linessalvo's en ook omdat de geringere dracht der geweren geen beletsel was om de reserves bij de hand te houden, zonder dat zij bij het inzetten reeds noemenswaard van het vuur hadden geleden.

Logisch verder gaande, zegt dan de rapporteur over de tactiek in 't jaar 1894: »Thans is het, tengevolge van de dieptewerking van het infanterie-artillerievuur, alsmede van de snelheid waartoe dit opgevoerd kan worden, niet meer doenlijk in diepe, dichte troepenopstellingen te vechten zooals toch feitelijk door de op elkander volgende liniën en de sterke reserves gevormd worden.»

»Wil men in staat zijn inderdaad 's vijands vuurkracht te breken, dan zal men noodwendig er toe moeten komen om meer geweren naast elkander in 't gevecht te brengen. En dan komt men vanzelf weer tot de breede en ondiepe fronten van de linietactiek terug, doch met dit onderscheid, dat men in het 18de-eeuwsche tijdperk schouder aan schouder stond en dat het heden en de toekomst eischt: breede liniën van tirailleurs die uitkomsten trachten te verkrijgen door hun vereenigd en naar samenwerking strevend optreden en die geleid worden door den wil van één man.»

»En al ware het niet juist als men beweert dat de massa's *naast elkaar* eerst het volle nuttige effect geven, dan nog ligt in de afstanden in de diepte, welke de hedendaagsche vuurwapenen voor de op elkaar volgende liniën vorderen, een ernstige waarschuwing om terug te keeren tot een minder uitgerekte gevechtsformatie, wil men te allen tijde verzekerd zijn op tijd en met voldoende gevechtskrachten de voorste linie ter hulp te komen.»

Het derde Beiheft van het *Militär Wochenblatt* — »Die Entwicklung unserer Infanterie-Taktik seit unseren letzten Kriegen» — zegt op bladz. 106: »Tief zu fechten, aber doch so, dass, um grosse und schnelle Erfolge zu erreichen, in jedem Augenblick die breitere Front wiederhergestellt werden kann.» Deze zinsnede komt voor in een instructie van het jaar 1861 betrekkelijk de oefening van den troep in 't algemeen en met het oog op het Zündnadelgeweer in 't bijzonder. Ook wordt daar gewaarschuwd tegen *te veel* tirailleurs. Het eerste recept: de mogelijkheid om steeds een front te vormen minstens evengroot als dat van de tegenpartij, heeft blijvende waarde; het laatste is niet meer van deze eeuw, wèl het omgekeerde: steeds »en tirailleur» en bij uitzondering de colonne.

Alzoo, door geweld gedwongen, zal men, wat de formatie betreft, »eenvoudiger» moeten vechten. Frankrijk is daarmede voorgegaan. Het eigenlijke gevechtsfront wordt gevormd door een linie met tusschenruimten op één gelid, voorafgegaan door de *éclaireurs* (32 per compagnie op oorlogssterkte). In vlak terrein zijn dezen een 500 M. vóór het front, dringen 's vijands voorste troepen terug (?), verkennen diens stelling en vormen later het ge-raamte van het gevechtsfront. De compagnieën, voor de gevechtslinie bestemd,

marcheeren aanvankelijk in sectie- of compagniescolonnes, daarna in linie met geopende rotten en ten laatste op één gelid met $1\frac{1}{2}$ M. frontbreedte per rot, makende voor de compagnie 150 M. gevechtsruimte. Compagnies-soutiens bestaan niet meer. Onmiddellijk op de gevechtlinie volgen de reserves, welke bij het gevecht van een bataljon aanvankelijk 500 M. afstand nemen; moeten zij in actie komen, dan marcheeren ze eerst in één gelid op. Het bataljon deelt zich in 't algemeen in tweeën, en wel: 2 compagnieën voor de vuurlinie en 2 in reserve.

Hoe eenvoudiger, d. i. hier hoe breeder en minder diep, men zal optreden des te moeilijker wordt de leiding, des te minder macht zal de bevelhebber over zijne troepen hebben, des te meer kans bestaat er dat men een ruim gebruik zal maken van het tactische initiatief, dat men zoo bijzonder aanprijst en aankweekt, maar toch als het ware met beven en vreeze ziet toepassen.

»Einheitlich geführte, gleichzeitig wirkende" massa's (een vertaling dier uitdrukking zou allicht het kernachtige wegnemen), opgesteld in lange, breede en dunne rijen, zullen dus het toekomstbeeld van het infanteriegevecht vormen, evenals ten tijde van den 7-jarigen oorlog, met dit onderscheid evenwel, dat toen de liniën, »de gedisciplineerde schietmachines", niet op één gelid stonden.

Ten einde de eenheid in de leiding te bevorderen en het succes der handeling niet in gevaar te brengen door de uitvoering aan te veel inzichten over te laten, zoekt men naar een correctief tegen het tactische »er van door gaan", of, zooals MECKEL ergens zegt, tegen het »Batailliren auf eigener Faust". KEIM meent dat gevonden te hebben door de slageenheid, d. i. de divisie, naar bepaalde beginselen tactisch te oefenen, ten einde zoo min mogelijk ruimte te laten voor improvisatiën op het slagveld, want, zegt hij, nieuwigheden (Improvisationen) op het slagveld te probeeren kon er mede door bij de kleine legers van vroeger, desnoods nog bij die van NAPOLEON, maar thans, bij de millioenen-legers (Massenheeren) *met hun korten dienstdiensttijd*, is dat gevaarlijk en moeten zij dus vermeden worden. De eenigste vrijheid, die men nog kan toestaan, is die met betrekking tot het gebruik van het terrein om de vuurkracht te verhoogen, doch ook maar alleen als de massawerking er niet door wordt geschaad.

En om nu van den aanvang af de zekerheid te hebben, dat men met de grootst mogelijke vuurkracht zal kunnen optreden, is het noodig dat de opmarsch tot het gevecht tegenover het geheele front zooveel mogelijk gelijktijdig plaats kan hebben, hetgeen te bereiken is door afstand te doen van de lange colonnes met smalle fronten (zie ook: »Untersuchungen über die Taktik," enz., in het *Organ der mil. wiss. Vereine*, 1895, Heft I). Daardoor toch komt het successievelijk inzetten der troepen te vervallen en zal men zich zoo te zeggen »op de plaats" kunnen groepeeren alvorens in het vuur te gaan.

Wij moeten nog eens herhalen, dat we hier te doen hebben met de tactiek van het *slagveld* en niet met die van het *gevechtveld*, dus met de botsing tusschen massa's en niet met die tusschen weinige duizenden. De slageenheid, de divisie, treedt dan in verband, naast of tusschen gelijknamige eenheden op, hare gevechtsruimte is dus als vanzelf afgebakend en te overzien, evenals hare opmarschrichting bepaaldelijk aangewezen is. Daardoor zal het den divisiecommandant dan ook mogelijk zijn van den aanvang af te bepalen hoeveel troepen hij in de voorste linie zal moeten brengen om dadelijk met een behoorlijk breed front te kunnen strijden.

Na aldus een als het ware pasklare formatie te hebben aangenomen, kan nu de infanterie *gelijktijdig* oprukken onder dekking van de reeds in batterij staande artillerie, die wederom beschermd wordt door vooruitgeschoven afdeelingen, tenzij de artillerie tegelijk met de infanterie vooruitgaat (1).

Welke zijn nu de voordeelen van een dergelijk ontwikkelingsproces?

In de eerste plaats krijgt men vanzelf bepaalde en juiste afstanden tusschen de gevechtsgroepen en liniën onderling, verder is een gelijkmatig versterken der geheele vuurlinie verzekerd, waardoor aan een voornamen en noodzakelijken eisch voor de vuurovermacht is voldaan.

Past echter een dergelijke methode van ontwikkeling tot het gevecht wel in het kader van den toekomst-oorlog, waar de slagliniën 15, ja misschien 25 KM. lang zullen zijn, of stelt men zich op het standpunt dat de toekomstslag zal zijn een strijd om vaste positiën, die men gedurende den nacht nadert om zich met den dageraad, geheel ontwikkeld, op de tegenpartij te storten; doch doet men dan de moderne oorlogsbeginselen geen geweld aan, door weer te zeggen: de een treedt offensief, de ander defensief op, in stede van dat beiden elkaar zoeken en aangrijpen? Men leze hierover o. a. LEWAL'S »Strategie de combat» in het *Journal des sciences militaires* van Mei en Juni 1895.

Zal, zooals HOENIG in zijn »Untersuchungen,» enz., zegt een Mantua en een Plewna in de toekomst nog menigmaal voorkomen, als het type van den omsingelingsslag (circumvallatie-slag), dan zeker zal een opmarsch of beter aanmarsch tot dat versterkte slagveld gebaseerd kunnen zijn op bovenvermelde beginselen. Blijft daarentegen, wat diezelfde tacticus zegt, Grave-lotte—St. Privat het beeld van de toekomst, waarin de troepen, welke de omvatting uitvoeren, 5 à 6 KM. moeten uithalen, dan zal een zoo »voorschriftmatig» ontplooiën der krachten niet of ten koste van veel tijd — synoniem met veel gevaar — zijn uit te voeren.

Tegenstanders van het onderwerpelijke beginsel voeren dan ook krachtige argumenten ter bestrijding aan en vatten deze te zamen door te wijzen eerstens op de groote varianten in het terrein, dan op de zeer verschillende aanvalsobjecten en ten laatste op lokalen tegenstand.

(1) Men leze ook de artikelen in het *Militär Wochenblatt* van dit jaar over de »Angriffsbefehle,» enz., alsmede de polemiek met Generaal von SCHERFF over diens laatste werk.

»Einheitlich zusammengefasste Kraft (ist) unter allen Umständen wirksamer als zersplitterde Kraft,» antwoorden de voorstanders. Volkomen waar, doch moet dat beginsel dan ook vastgehouden worden in den *rencontre-slag* wat der tegenpartij zeer welgevallig kan wezen, of geldt die thesis alleen voor den voorbedachten slag, »pour la bataille rangée?»

Eenheid in de handeling op het slagveld, initiatief en zelfstandigheid zullen altijd een voordeelig saldo geven dan verschillende inzichten, besluiteeloosheid of afhankelijkheid; hoe meer men zich dus van de eerste factoren verzekert hoe beter. Een middel daartoe is zeker het aannemen van deugdelijke beginselen voor den vorm, waarin gestreden moet worden, en het waken dat deze op het slagveld behouden blijft.

Initiatief, zegt de Schrijver, moet van »boven» komen en in allen doordringen, doch de uitingen daarvan moeten binnen de perken blijven en mogen er nooit toe leiden dat men den algemeenen stand van zaken uit het oog verliest. En daar, bij het optreden in groote verbanden, slechts hij tot handelen kan bevelen, die het te bereiken doel goed in 't hoofd heeft, zoo rest er voor het initiatief op het *slagveld* maar weinig ruimte, daarentegen bestaat op het *gevechtsveld* van den »Detachementskrieg,» waar men den uitslag zoo spoedig niet kan compromitteeren, *meer* gelegenheid tot handelen naar oogenblikkelijke inzichten.

Objectief als de geheele verhandeling van den Overste KEIM is, voert hij in een concreet voorbeeld aan wat den divisie-commandant alzo in den weg staat, als hij zijne slageenheid volgens de beginselen van eenheid en gelijktijdigheid in het vuur zou willen brengen.

Niet ondienstig schijnt het ons toe even het verleden voor den geest te halen en in zeer korte trekken den aanval van de 1ste Garde-divisie, VON PAPE, op St. Privat te herdenken ten einde te doen zien hetgeen troepen, die uitnemend »gedrild» waren, van een aanval op een voorbereide stelling, wat de formatiën betreft, terecht brachten. De commandant van het Gardekorps vermeent dat het oogenblik tot den storm op St. Privat is gekomen, vraagt toestemming aan den opperbevelhebber en geeft bevelen aan de 1ste divisie, daar de 2de reeds opgerukt is. De formatie was de volgende: In de eerste linie de 1ste brigade, 600 pas er achter één regiment in 2de linie en daarachter één regiment in reserve. De eerste linie met vleugelsgewijze opstelling, de bataljons achter elkaar, d. i. dus in 3 liniën. De totale diepte der divisie bedroeg niet minder dan 6000 pas. Op 800 M. van St. Privat was de geheele 1ste brigade opgelost en vormde zij met de overige troepen van het Gardekorps éne tirailleurlinie van circa 3500 pas lengte. De zwenkingen en flankmarschen onder het verdelgend vijandelijk vuur hadden den kunstig in elkaar gezetten opmarsch al spoedig uiteengerukt en den bataljonscommandanten het heft in handen gegeven, waardoor bataljon na bataljon op eigen gezag zich »en tirailleur» oploste en uit de tweede en derde in de voorste linie overging.

Pleit dat aan den eenen kant er voor dat de tactische leer, waarin het elitekorps was opgevoed, niet de rechte was, aan de andere zijde bewijst het toch ook hoe verderfelijk het is, eerst gaandeweg het front uit te breiden in stede van al dadelijk breed ontwikkeld voorwaarts te rukken, en verder, dat men op het slag(gevechts)veld wel is waar kan leeren, doch alleen ten koste van een buitengewoon hoog schoolgeld en waarbij de discipel dan nog *te* veel aan zichzelf wordt overgelaten, m. a. w., men moet de leiding uit de hand geven, aan het persoonlijk inzicht den voorrang laten en afwachten of uit de som van de vele kleine tactische handelingen nog een behoorlijke einduitkomst kan voortkomen.

Thans het bovenbedoelde voorbeeld van den Schrijver.

In de eerste plaats, zegt hij, wordt de eenheid van den inzet belemmerd door de algemeen geldende principes over de taak der voorhoede bij het stooten op een verzamelde tegenpartij.

De divisie-commandant, een vijand van elke overhaasting, zendt de voorhoede het bevel met discretie op te treden en elk geschermtsel vooreerst achterwege te laten. In 't *gunstigste* geval, zegt hij, gebeurt er dan niets. De tegenpartij, als deze haar handwerk verstaat, zal zich op de voorhoede storten en deze uiteenslaan vóór de hoofdcolonne nabij is gekomen. »Mit dem schönen Gedanken, die Division als Ganzes einzusetzen, ist es denn nichts mehr". In de *meeste* gevallen echter begint de voorhoede, en liefst met haar artillerie, het gevecht. 't Zij dat het grondkenbeeld daarbij is voordeelige tactische punten te vermeesteren, welker bezit gewenscht is om den opmarsch te dekken of om ze alvast te reserveeren, 't zij dat het motief schuilt in het »initiatief," zooveel is zeker, dat daardoor steeds in hooge mate en op gevaarlijke wijze geïnculceerd wordt op de beschikkingen van den divisie-commandant. Terecht zegt dan ook KEIM, dat de voorhoede in een dusdanig geval geholpen moet worden en daardoor blijft van de eenheid en de gelijktijdigheid der handeling alweer niet veel over.

Welke gevaren een voorhoedegevecht kan medebrengen, leert onder vele andere voorbeelden het bijna overmoedig optreden van de Pruisische voorhoede bij Nachod, welke, steeds meer teruggedreven, ten slotte in en bij het Branka-Wald uitgeput staan bleef en ter elfder ure gered werd door de aankomst van het gros. Al was dan ook, zooals KÜHNE in zijn *Kritische und unkritische Wanderungen* zegt, het zoover vooruitbrengen (over de Mettau) van de voorhoede tactisch, noch strategisch te verdedigen, een feit blijft het, dat die voorhoede, door den nadruk waarmede zij optrad, het geheele Vde Pruisische korps bijna een catastrophie had bezorgd en dan was von STEINMETZ nooit de held van Nachod, Skalitz en Schweinschädel geworden. Dat het defilé van Nachod ten slotte door de Pruisen genomen werd, vindt ook voor een groot deel zijn grond in het *gebrek aan eenheid en leiding* bij de Oostenrijkers. Aangezien in de dispositie voor het VIde Oostenrijksche korps de uitdrukking voorkwam »dem Gegner, wo er sich zeige, mit aller

Energie auf den Leib zu gehen," gaan dan ook alle vier de brigades van dat korps den vijand, zoodra zij hem zien, successievelijk te lijf. Voorwaar een schoon, doch ook een droevig voorbeeld van »initiatief" en »eenheid." Met zulke voorbeelden in de krijgsgeschiedenis is het begrijpelijk, dat men in de toekomst de individueele vrijheid wil beperken. Edoch, jaren lang heeft men het lied van de soevereiniteit der ondercommandanten en van het »on se débrouillera" gezongen, men zal het dus op het repertoire vinden bij de eerste groote openbare uitvoering de beste.

Doch tot KEIM's argumentenreeks terug.

Bij den rencontre-slag (gevecht) is 't al niet veel beter. Door de marschformatie duurt de opmarsch op het hoofd der voorhoede zóó geruimen tijd, dat als de tegenpartij eens niet-conventionneel handelt, d. w. z., als hij breeder marschfront inneemt en zijn voorhoede sterk genoeg maakt om te zien en te verkennen, maar te zwak om te vechten, dat dan de tegenpartij meer kans heeft op een vroegere verzameling en dus ook op een gelijktijdig met verzamelde krachten optreden, waardoor ook dan weer het beginsel der »Einheitlichkeit" theorie en niet anders blijft. Ten laatste voeren de tegenstanders nog als motief aan, dat het vechten uit de diepte, zooals dat thans gereglementeerd is, berustende op de oeconomie der krachten, gepaard met de sleur van den »Detachementskrieg", eveneens een toepassing van het geordende, pasklaar-optreden in den weg staat, en niet alleen aan de divisie als de slageenheid, doch evengood aan de brigade en het regiment.

Volkomen instemmende met het principe, dat het massavuur en het inzetten van de totale kracht een hoofdvoorwaarde voor het succes is, trekken zij een wissel op den psychologischen factor door weinig waarde te hechten aan de vrede-theorieën, als op het slagveld de wil van de lagere aanvoerders, volgens hun meening, te veel gesubordineerd is aan dien van den opperbevelhebber. Volgens hen ligt het heil in veel grootere persoonlijke vrijheid, in een veel meer profijt trekken van terreinvoordeelen, in de som van de vele meer op zichzelf staande tactische voordeelen, welke behaald zullen worden. KEIM bestempelt deze methode met den naam van tactische *ongebondenheid*, met *radicalisme*. *Bevelen*, die kort en duidelijk den wil verkondigen, vinden daarbij minder toepassing, dan wel *opdrachten*, die de handen minder binden en zich meer eigenen voor gevechten op kleinere schaal. Men leze daarover VON SCHERFF's *Unsere heutige Infanterie-Taktik*, u. s. w.

Gaandeweg en ongemerkt komt men door de behandeling van dit onderdeel weer op het platgetrapte grondgebied met het bordje »normaal aanval of niet". Dat onderwerp is reeds lang van alle zijden bekeken en tot vervelends toe besproken geworden, maar uitgepraat is men nog lang niet; veeleer 'is de quaestie een nieuwe phase ingetreden en wordt de strijd onder een andere leuze weer opnieuw aangeboden: Gereglementeerde tactiek, gevecht met commando-eenheden, of vrije tactiek (1). Tot de aanhangers

(1) Zie ook *Mil. Wochenbl.*, N°. 41, »Kampfmethoden".

van de gereglemeenteerde vechtwijze behooren dan de oude strijders van voorschriften voor den aanval (verdediging), zij die weinig vertrouwen stellen in het improviseeren op het slagveld en daarom eischen dat de troepen op het slagveld met scherpe patronen zullen doen, wat het exercitieveld met losse te zien gaf.

Gelet op :

- 1°. de eischen van het rookvrij kruit;
- 2°. de dracht en het indringingsvermogen der moderne projectielen;
- 3°. de bijzondere groepeerling der strijdkrachten, die daardoor noodzakelijk wordt.

Overwegende dat :

1°. de reglementen, afgescheiden van het formeele gedeelte, zijn geworden tactische leercursussen, weinig geschikt om door het mindere kader te worden begrepen en doorgrond;

2°. de geest van onafhankelijkheid, van vrijheid of initiatief in den slag moet leiden tot ongewenschte kruisingen met den wil van den opperbevelhebber;

3°. daardoor de eenheid van handeling, onontbeerlijk om op de minst bloedige wijze tot de gewenschte uitkomst te komen, gevaar loopt — eischen de voorstanders van de *gereglemeenteerde* tactiek *terujkeeren* op den ingeslagen weg, totdat men weer komt aan de gedisciplineerde massa's van vroeger, die van het begin tot het einde door den aanvoerder in bedwang gehouden kunnen worden.

Overbodig te zeggen dat deze eisch : een lange en dunne linie onder de ontzettende psychologische schokken van het slagveld met orde, vastheid en samenhang in de juiste richting tot vóór de vuurbrakende liniën des vijands te brengen, het criterium van de kunst der aanvoering en dus van de geheele tactiek is, ze moge groot of klein genoemd worden.

Aan het einde van zijn verslag gekomen, brengt de rapporteur nog het een en ander in 't midden over het gebruik van de reserven en bespreekt in 't kort het eerste bijvoegsel van het *Wochenblatt* van 1895 en een artikel uit de *Heeres-Zeitung* (orgaan van FRITZ HOENIG), beide op dat gewichtige onderdeel betrekking hebbende; om te groote uitvoerigheid te vermijden zij alleen deze vermelding voldoende.

En nu, wat zal de toekomst op het gebied der tactiek te aanschouwen geven?

Of, zegt KEIM, ze blijft staan en dat is achteruitgang, d. i., men neemt plaats »auf die schiefe Ebene einer rücklaufgen Bewegung" (*Zeitgemässe Fechtweise, Bronsart*, bladz. 42), óf ze gaat nog verder voorwaarts, doch dan moet men weten waarheen, als »der Weitemarsch nicht schliesslich in einer taktischen Sackgasse enden soll" en de *soldaten-slag*, waarin elk bataljon zijn eigen gevecht zal leveren, niet het type zal worden van den toekomst-slag.

Dat verder voortgaan op den ingeslagen weg leidt dan tot de grootst mogelijke individueele vrijheid, tot een *tactisch radicalisme* dat het geheel ernstig kan schaden. Doch er is meer! Wordt in de toekomst het zwaartepunt weer overgebracht naar het »partij trekken van het terrein» en zal dus in den *slag* dat terrein een overwegenden invloed krijgen op de wijze van groepeeren en aanvallen, dan is het ook meteen gedaan met den »rückichtslosen kräftigen Gesamtangriff,» met de alles overweldigende werking van de gelijktijdig voortrukkende tirailleurliniën (Schützenmassen). Wanneer de valsche humaniteitsbeginselen van het einde dezer eeuw, gepaard met de overdreven zorgen voor alles en ieder, ook wortel schieten in de tactiek, dan zal men — in plaats van over heg en steg, door dik en dun, vastberaden voort te rukken terwijl het vuur van brigades en divisieën het slagveld beheerscht — ter wille van den soldaat blijven vasthouden aan het tot nu gevolgde stelsel, waarbij men hem over gebaande wegen laat marcheeren en eerst nolens volens in gevecht brengt. Of »soll die Nervosität der Zeit auch auf dem Kampffelde Eingang finden, indem eine Vielgeschäftigkeit, Hetzen und Drängen auf rasche Entwicklungen an Stelle von kaltblütiger Umsicht und planmässigem Aufbauen vor dem Eintritt in den eigentlichen Kampf setzen?»

Die marsch in ontwikkelde formatie met hectometers lange fronten moet, zegt KEIM, beoefend en geëischt worden, rivieren en bosschen (zelfs Fransche) zijn heden ten dage geen beletselen meer!

Alle eerbied voor de kennis en de ervaring van den Schrijver, maar is dat mogelijk?

Over korte afstanden voorzeker ja, maar over eenige kilometers onder bezwarende of althans belemmerende invloeden zeker niet. En dan dat doortrekken van bosschen. Wat leerde op dat gebied het Swiepwald, het bosch van Maslowed, het Bois de la Cusse, het Niederwald bij Wörth en wat zegt HOENIG in *Der Kampf um die Steinbrüche von Rozerieulles?* Eens, bij een onzer groote manoeuvres, moesten wij met een sectie van de bescheiden sterkte van 25 à 30 man een bosch door van jong dennenhout van iets meer dan manshoogte. De order luidde: verspreid, richting op den toren van Met mij gingen links en rechts andere afdeelingen door het »maagdelijke» woudje van \pm 200 à 300 passen diepte. En terwijl hoog en laag zich inspande om bijeen te blijven en de richting te bewaren, zag men bij het deboucheeren »vreemde zaken» en dito gezichten. En dat was een heel bescheiden bosch en daar klonken alleen de schoten, zonder dat de kogels floten.

Leest wat HOENIG zegt (de 28ste brigade bij Probus in 1866) omtrent het verblijf in een bosch, dat beschoten wordt!

Als men er eenmaal toe besluiten zal om veel meer partij te trekken van het splitsen der colonnes, dan zullen daaruit zeker groote voordeelen geboren worden. En men zal daartoe *moeten* komen, wil men de bezwaren uit

den weg blijven van meer dan één legerkorps langs denzelfden marschweg te laten voortrukken, iets wat, gelet op de groote sterkte waarmede in den toekomst-oorlog in het veld zal worden gerukt, anders onvermijdelijk zou zijn. Natuurlijk zal men dan gebruik moeten maken van zulke wegen, die mogelijk niet eens op de stafkaart voorkomen, maar met het kleiner worden der afdeelingen nemen ook tegelijkertijd de moeilijkheden om daarlangs veld te winnen af. En om van het randje van het strategisch domein af te geraken, laten we er op volgen, dat in het splitsen (niet scheiden) der operatieve eenheden een zeer groot correctief gelegen is tegen een al te groote uiting van offensieven geest. Nu toch kan de »tant soit peu'' aaneengeschakelde linie van voorhoeden bestaan uit fractiën, die elk op zichzelf zwakker zijn dan bij onverdeelde marschcolonnes. Deelt men er dus minder infanterie en bijgevolg ook minder batterijen bij in en geeft men een grooter deel van de opsporende en verkennende taak aan de ruitery, dan zal vanzelf een ontijdig handgemeen meer sporadisch dan wel epidemisch voorkomen.

In zijn *Taktische Darlegungen aus der Zeit von 1859 bis 1890*, zegt de Generaal VON BOGUSLAWSKI op bladz. 54: Zeer dikwijls wordt het verband verbroken door de bovenmatige sterkte der voorhoeden, die, zoodra ze in gevecht komen, zich niet gemakkelijk daaruit kunnen losmaken en op de beslissing van den opperbevelhebber een nadeeligen invloed oefenen. »Die Avantgarde sei in der Regel an Kavallerie stark, an Infanterie schwach, mit Artillerie mässig versehen. . . . Ist die Infanterie stark, so wird sie, in ein heftiges Gefecht verwickelt, unterstützt werden müssen, um ernste Nachtheile zu vermeiden.»

Een dergelijke verdeling van een groote macht in meerdere kleine met evenredige sterke voorhoeden zal ook blijken van hooge waarde te zijn bij de nachtmarschen, noodig om bij het aanbreken van den dag verzameld op 's vijands stellingen te vallen. Bij een der manoeuvres in 1894 van het Vde Fransche korps, onder Generaal JAMONT, werd een dergelijke operatie met een sterkte van 40 à 50 bataljons met succes beproefd.

Echter te eischen, dat men zich als 't ware aan den rand van het slagveld op de plaats verspreiden en dan in lange liniën voortrukken zal tot aan de hoofdvuurstelling, dat schijnt een teforsch medicament.

Volgens Overste KEIM is het meer dan noodig, dat men doordrongen zij van de hooge wenschelijkheid om niet langer op den ingeslagen weg voort te gaan, doch terug te keeren tot eene vechtwijze zóó eenvoudig als tijdens het bloeitijdperk van de linietactie. Misschien, zegt hij, gelieft men dat *tactische reactie* te noemen, maar 't is zeker minder gevaarlijk dan bij het tot nu gevolgde stelsel te blijven, dat lijden moet tot *radicalisme* op tactisch gebied. Noch het handhaven van een ijzeren discipline, noch de zorgvuldigst uitgevoerde gesloten exercitiën zijn een voldoende tegengif. Volgens den Schrijver zal het noodig zijn de elementaire oefeningen verder

uit te breiden dan tot de brigade (zooals in het Duitsche, Oostenrijksche, Zwitsersche, Italiaansche en mogelijk nog veel meer reglementen) en zal de divisie in elk opzicht tot *slageenheid* moeten zijn opgeleid. Doet men dat niet, dan vervalt men in de zonden van de uiteengerukte gevechtsliniën, welke de detachements-gevechtsvoering kenschetsen, zonden, waarvan de gevolgen zijn, dat het regiment, ja zelfs het bataljon, zich souverain gaat gevoelen en waarbij men zal inzien hoe gevaarlijk het is »initiatief” te zaaien omdat de vruchten »ongebondenheid” zullen zijn.

Doch laat men ook aan de andere zijde niet voorbijzien, dat met een tactische reactie, zooals door den Schrijver in VON LÖBELL wordt bedoeld, het geven van normen, van vaste bepalingen voor den aanval hand aan hand gaat en dat er heel wat doorzicht en inzicht, wikken en wegen noodig zal zijn om de »normale” onderbevelhebbers, zooals toch zeker het gros wel zal wezen, niet te berooven van de tactische vrijheden, die elk hunner toch voorzeker op slag- of gevechtsveld toekomen en die met oordeel en vrijmoedigheid ook gebruikt moeten worden.

Voor ons, Nederlanders, is de quaestie der slagveld-tactiek van een andere waarde dan voor de groote mogendheden, met hun legers grooter in getalsterkte dan het aantal onzer strijdbare mannen, doch het ware voorzeker niet gewenscht er het oor voor te sluiten, want dan bleven wij tevens onkundig van alles wat in verband daarmede gezegd wordt over den »Detachementskrieg” en dat is een onderdeel geworden van de krijgskunst, die ons zeker belang, ja veel belang zelfs, moet inboezemen.

J. H. v. D. HEGGE ZIJNEN.

Iets over de krijgsarchieven der voornaamste landen van Europa.

I. Deutschland.

Deze studie, ontstaan uit eene correspondentie met buitenlandsche officieren, wordt den lezers van *De Militaire Spectator* aangeboden met het doel de bestaande belangstelling in onze militaire archiefwerkzaamheden — als ik het zoo noemen mag — levendig te houden.

Een blik toch op hetgeen in het buitenland geschiedt om de studie der krijgsgeschiedenis in den meest uitgebreiden zin te bevorderen — en waartoe dient anders een krijgsarchief —, kan niet anders dan nuttig zijn en tot leering strekken. In alle landen heeft men erkend, dat een krijgsarchief — een zoo volledig mogelijk depot van oorspronkelijke stukken, handschriften, enz. — den eenigen waren grondslag voor de studie der krijgsgeschiedenis moet uitmaken.

Duitschland is het land, waar men zeer geheimzinnig is met alles wat op het archiefwezen betrekking heeft. Vergeefs zoekt men naar bronnen, welke tot eene studie over de inrichting, de werking en het doel van het krijgsarchief geraadpleegd kunnen worden. Het eenige mij bekende goede handboek over Duitse archieven van C. A. H. BURKHARDT, *Hand- und Adressbuch der deutschen Archive*, is nog zeer beknopt en spreekt in 't geheel niet over het krijgsarchief. LANGLOIS en VON STEIN, de schrijvers van het groote werk: *Les Archives de l'histoire de France*, geven in het hoofdstuk: *Buitenlandsche archieven* eveneens weinig bijzonderheden over het Duitse archiefwezen.

In Duitschland gaat men van den stelregel uit, dat een archief een heiligdom is, waarin geen profane blikken geworpen mogen worden. Alleen de dienaars der wetenschap kunnen het met gepasten eerbied en de noodige voorzorgen binnentreden en zich laven aan de eenige ware bron voor historische en krijgsgeschiedkundige studiën.

Toch is het mij gelukt eene eenvoudige schets te ontwerpen van het Duitse krijgsarchief, dank zij de vriendelijke inlichtingen van den Kolonel VON GOSSLER en den Overste VON LESZCZIJSKI uit Berlijn, waarvoor ik die beide hoofdofficieren hier openlijk dank zeg.

Niet vóór het jaar 1816 is het Duitsche krijgsarchief gesticht, terwijl men eerst tien jaar later de eigenlijke inrichting ter hand nam. Wel had FREDERIK DE GROOTE de zoogenaamde »oude kaartenkamer» aangelegd, waarin behalve schetskaarten ook krijgsgeschiedkundige documenten werden gedeponceerd, maar men had deze in later tijden noch aangevuld, noch onderhouden. Hoe ouder dan ook Duitschland's krijgsgeschiedenis is, hoe minder documenten, daarop betrekking hebbende, aanwezig zijn. Wat in vroeger tijden bewaard was gebleven, is deels in het bezit van het geheime staatsarchief te Berlijn gekomen, deels tijdens den inval der Franschen in de jaren 1806 en 1807 verloren gegaan.

Toen echter tot de oprichting van een afzonderlijk krijgsarchief besloten was, begon men allereerst ijverige nasporingen te doen naar krijgsgeschiedkundige documenten en verkreeg men daardoor zeer spoedig tal van gegevens uit den tijd van vóór het jaar 1806. Op het ministerie van oorlog, de oude kaartenkamer, in de nalatenschappen van overleden troepenaanvoerders en op andere wijzen zocht men naar belangrijke papieren, en. . . . vond ze.

Het archief is gevestigd in het Gebouw van den Koninklijk Pruisischen Generalen Staf (1) en behoort tot de afdeeling krijgsgeschiedenis. Het bevat drie groepen van belangrijke stukken, te weten:

- 1°. Gevechtsberichten van staven en troependeelen.
- 2°. Dagboeken van oorlog.
- 3°. Krijgsakten, waartoe behooren correspondentiën van bevelhebbers en hunne staven, dispositiën, operatieplannen, bevelen, verlieslijsten en gewichtige berichten.

Bovendien is men in het bezit van 1500 deelen handschriften, alle zeer belangrijk voor de krijgsgeschiedenis.

Aan het krijgsarchief is eene verzameling kaartwerken verbonden, die vooral in den laatsten tijd door schenkingen, aankopen en overdrachten uit de Koninklijke Bibliotheek en de afdeelingen van den generalen staf tot groote volmaking is gekomen. Zij bestaat uit 350 atlassen met 4000 bladen en 29,000 afzonderlijke schetsen en platen.

Het archief wordt bestuurd door een hoofdofficier van een der onderafdeelingen van den generalen staf. Hij wordt bijgestaan door een kapitein, twee officieren op non-activiteit (waarvan 1 met het kaartendepot belast is), een archivaris en drie commiezen.

Ten einde in het bezit te zijn van een goed overzicht der voorhanden documenten en het bestudeeren der geschriften gemakkelijk te maken, heeft men den geheelen voorraad in 4 sectiën verdeeld, te weten:

1ste sectie. De stukken uit de vroegste tijden tot den dood van FREDERIK DEN GROOTE (ongeveer 2500, waaronder 800 over den zevenjarigen oorlog).

2de sectie. De stukken uit de tijden na FREDERIK DEN GROOTE tot het begin der regeering van Koning WILLEM I (ongeveer 4600 stukken, waaronder circa 1400 over den bevrijdingsoorlog).

(1) N. W. Königsplatz, benedenste verdieping.

3de sectie. De stukken van af het jaar 1860 tot het begin van den oorlog tegen Frankrijk in 1870 (ongeveer 3600 stukken hoofdzakelijk over de oorlogen van 1864 en 1866).

4de sectie. De stukken over den Fransch-Duitschen oorlog (circa 5500 in getal).

De stukken zijn gecatalogiseerd naar de wijze bij de sectieverdeeling aangegeven. De catalogus van elke sectie bevat evenveel hoofdstukken als tijdperken der krijgsgeschiedenis.

De tegenwoordige werkzaamheden bepalen zich tot het aanleggen van registers, waarin elk los stuk van elke akte, zooals brieven, berichten, mededeelingen, enz., nauwkeurig naar den inhoud, den tijd, de plaats en den naam des afzenders of ontvangers aangegeven wordt (1).

Elk dossier begint met zulk een register »Rotulus» (2) genaamd; deze »rotuli» worden afgeschreven om doorlopende chronologische en alphabetische catalogussen te kunnen aanleggen. De handschriften van uitgegeven of in bewerking zijnde krijgsgeschiedkundige werken worden sinds jaren in het archief bewaard.

Officieren en particulieren, welke niet op eenigerlei wijze tot den generalen staf behooren, mogen alleen met toestemming van den chef van den generalen staf in het archief studeeren.

Een artikel van het Pruisische archief-reglement verbiedt het kopiëeren van een handschrift zonder den chef van het archief vooraf te waarschuwen en hem het juiste doel, met de nasporingen beoogd, uiteen te zetten. Deze nasporingen mogen alleen van historischen of letterkundigen aard zijn. Vreemdeelingen kunnen slechts door tusschenkomst der regeering toestemming bekomen tot het werken in het krijgsarchief.

II. Frankrijk.

Frankrijk heeft zooveel geoorloofd, de Fransche natie heeft te allen tijde zooveel belang gesteld in alles wat de glorie der wapenen betrof, dat het niet meer dan natuurlijk is, zoo daar reeds vroeg een streven bestaan heeft om alle op den oorlog betrekking hebbende documenten zorgvuldig te bewaren.

Ten einde hen te overtuigen, die nog twijfelen aan het nut *daarvan* en van het doen van nasporingen in archieven ten behoeve der krijgsgeschiedenis (landsverdediging), geef ik vooraf een citaat weer, dat in gedachten als »motto» boven dit opstel geplaatst wordt.

»Il y a lieu de présumer, que le Général BONAPARTE lui-même, chargé en 1795 de rédiger des plans de campagne pour le comité de salut public, tira bon parti des documents du dépôt de la guerre, et recueillit dans les enseignements du passé une nouvelle lumière pour son génie.»

(1) Sedert 1891 worden »Medeelingen uit het Krijgsarchief» als bijlagen van het *Militair-Weekblad* uitgegeven.

(2) Rotulus of rol.

Reeds in de jaren 1617 en 1619 was het eene der voornaamste verplichtingen van den secretaris van oorlog, om alle belangrijke stukken te lezen of te laten voorlezen, ten einde er later uittreksels in tweevoud van in te dienen.

Verder was hem aanbevolen alle stukken maandsgewijze in bundels saam te voegen, registers aan te leggen van stukken, brieven, memories, enz., en eindelijk nauwkeurig aantekening te houden van elk stuk, dat nieuw werd opgelegd. Men kan zich voorstellen, welk een arbeid vereischt werd om die bepalingen na te komen. De tijden waren echter niet gunstig voor een rustigen arbeid, bovendien was het aantal ambtenaren, waarover de secretaris beschikken kon, zeer klein, zoodat weinig tot uitvoering kwam.

Eerst onder het bestuur van MICHEL LE TELLIER, de vader van den Minister FRANÇOIS MICHEL LE TELLIER, Markies de Louvois, en onder DE LOUVOIS zelf, begint er orde en regelmaat in de massa's documenten te komen, eene orde door LE TELLIER vroeger zoo voortreffelijk gehandhaafd als intendant bij het leger in Italië.

De korte inhouden, welke hij van de voornaamste dépêches liet maken, werden tot het eind der 17de eeuw als model gebezigd.

Hij liet de gewichtigste stukken afschrijven, jaarsgewijze rangschikken en na ingebonden te zijn, voorzien van het geslachtswapen des ministers.

Deze verzameling — later het fonds LE TELLIER genaamd — vormde een schat van 300 boekdeelen, eerst vermaakt aan de Koninklijke Bibliotheek te Versailles, doch later overgebracht naar de bibliotheek in de straat Richelieu, en daar geplaatst onder den naam van »fonds français."

Na verloop van tijd was men zoo gelukkig 28 deelen brieven te kunnen aankopen, waarmede die collectie, zoo belangrijk voor de kennis der toestanden van 1640—1660, zoo goed als compleet was.

De papieren bleven echter particulier eigendom en waren volstrekt niet bestemd om door ieder te worden geraadpleegd. 't Is dan ook niet te verwonderen, dat ten behoeve van het oorlogsdepot van die collectie transcripten werden genomen.

Tot nu blijkt uit niets, dat men de oprichting van een bepaald depot van oorlog beoogde. Die eer komt toe aan LOUVOIS, welke in 1688 M. DE BELLOU last gaf de papieren van het ministerie van oorlog volgens de instructiën van 1619 en 1643 te bewaren, en de belangrijkste stukken van alle bureaux te Parijs en Versailles, van gewezen ministerie-beambten en van particulieren over te nemen, of op te koopen om ze in het Hotel Louvois op te bergen. Merkwaardig is het, dat men officieel den naam van depot van oorlog of depot der Invaliden eerst in het jaar 1701 bezigde (1), toen de Minister CHAMILLART vier vertrekken in het »Hotel des Invalides" bestemde voor het opleggen der documenten van het ministerie van oorlog en daarin alle stukken van het »Hotel Louvois" liet plaatsen.

(1) Men beschouwde de stukken vóór 1701 als particulier eigendom van den minister en kon daaraan dus geen naam geven.

Nu waren de handschriften wel overgebracht, doch men had alle kaarten en schetsen op de oude plaats gelaten, wat zeer ten nadeele van het archief kwam. In 1761 begreep men dit zoo goed, dat de twee depots met elkander vereenigd werden, om na eene korte scheiding voorgoed in 1771 door den Generaal DE VAULT bijeengebracht te worden. Na den dood van dien generaal reket men het oud-archief voor afgesloten en rangschikt men alle na dien tijd inkomende stukken onder de rubriek nieuw-archief.

Het historisch archief wordt namelijk in twee seriën gesplitst. Het eene, het oud-archief, loopt over de regeering van LODEWIJK XIII tot en met die van LODEWIJK XVI, het nieuw-archief van de republiek tot heden. Ook worden tot het oud-archief eenige verspreide documenten beneden het jaar 1627 gerekend. In elke serie zijn de documenten verdeeld in regeeringen, elke regeering weder onderverdeeld in legerkorpsen. De stukken bestaan meestal uit brieven en orders van het gouvernement aan de korpschefs, de registers der correspondentiën van de bevelhebbers, van de chefs der generale staven en van de officieren die zelfstandige commando's hebben gevoerd. Belangrijk zijn de documenten over de strategische handelingen der legers en over de bijzondere opstellingen van elk hunner.

Van dien grooten voorraad stukken bestaat geen gedrukte catalogus, wel een beknopte inventaris in manuscript, waarmede in 1861 is aangevangen en dien men tot op heden heeft bijgehouden. Die voorraad bestaat uit 166 dozen en 4000 boekdeelen, tusschen de jaren 1617 en 1790 bijeengebracht, gerangschikt, geregistreerd en — wat vooral van belang is — van kaarten en schetsen voorzien, welke bij de verschillende veldslagen behooren. De juistheid van elk dezer schetsen werd met zorg nagegaan, het ontbrekende aangevuld, het verkeerde gewijzigd.

Het zou te uitvoerig worden, wanneer ik de werkzaamheden der opvolgende directeuren van het depot van oorlog opsomde; het zal echter voldoende zijn in korte trekken het van 1756 tot 1792 van kracht zijnde reglement voor den directeur van het archief te beschrijven. Dit reglement werd onder den Graaf DE MILLEBOIS het eerst vastgesteld, en bevat onder meer de volgende bepalingen:

»De inhoud der portefeuilles zal bestaan uit brieven over hetzelfde onderwerp; de stukken, die op gelijktijdige veldtochten in verschillende landstreken betrekking hebben, worden van elkaar gescheiden. Stukken over de verpleging worden in afzonderlijke portefeuilles geborgen en van speciale opschriften voorzien.»

»Elke veldtocht heeft minstens vier portefeuilles noodig, namelijk twee voor de militaire operatiën, een voor de voeding en een voor den geneeskundigen dienst en de verpleging van het paard.»

»Er bestaat eene afzonderlijke afdeeling voor de artillerie en het genie-
wezen, welke de stukken moet bevatten over het beheer en het onderhoud, en over de versterking van plaatsen met de daarin gebrachte wijzigingen.»

»Stukken van gelijken datum en op dezelfde zaak betrekking hebbende, worden gedeponeerd in volgorde van den rang der onderteekenaars. Zij worden in portefeuilles gebonden om diefstal te voorkomen en ruimte te sparen, ook worden zij geregistreerd en van alphabetische tabellen voorzien. Uit die tabellen wordt wederom een algemeene catalogus opgemaakt, welke moet aangeven, waar het stuk te vinden is, dat ingeschreven staat.»

»In het vertrek, waar de stukken over onderscheidingen, militaire gebouwen, grensreglementen en varia voorkomen, wordt eene afzonderlijke verzameling besluiten geplaatst.»

»Verloren geraakte stukken tracht men op te sporen, de ingekomen stukken worden onmiddellijk verzameld, op de verschillende bureaux in orde gebracht, geregistreerd en van tabellen voorzien, daarna overgegeven aan den bewaarder van het depot. Een afzonderlijk ambtenaar is belast met de uitgifte der tot bestudeering gevraagde stukken waarvoor eene schriftelijke toestemming van den minister of den directeur noodig is. Hij houdt een register van uitgegane stukken aan en ziet bij teruggave de stukken nauwkeurig na.»

In dien geest werd gewerkt tot het jaar 1792, op welk tijdstip een nieuw reglement verscheen, dat de verplichtingen van den directeur van het depot van oorlog op andere wijze vaststelde.

Onder andere werd nu de zeer practische bepaling gemaakt, dat de kennis van den directeur en zijne twee adjuncten meer ten bate der regeeringsplannen moest worden aangewend. Zoo werd hij al spoedig over voor- en nadeelen van grensbepalingen, over het aanleggen van wegen, over bruggenbouw, kanalisatie, enz., geraadpleegd. Twee officieren konden aan den directeur worden toegevoegd om hem ter zijde te staan bij het uitwerken van de aan hem gegeven opdrachten. Eischte de dienst in het leger echter de aanwezigheid dier officieren, dan staakten zij tijdelijk hunne werkzaamheden.

Hebben we vroeger gezien, dat het archief naar Versailles was overgebracht, omstreeks dezen tijd plaatste men het weder te Parijs in een gebouw op de Place Vendôme. Ook maakte men sinds dien tijd weinig werk van het archief en wisselden tal van directeuren elkander af, wat zooals te begrijpen is zeer ten nadeele voor eene degelijke studie der stukken was. Het feit moet echter geconstateerd worden, dat het comité van algemeen welzijn en het directoire de archiefstukken ijverig raadpleegden. Het scheen wel alsof het archief maar geen vaste bestemming kon krijgen, want wederom werd het overgebracht en nu naar het »Hotel d'Harcourt» in de rue de l'Université. Tegelijk (1798) stelde men eene nieuwe instructie voor de werkzaamheden aan het historisch archief vast.

Hoewel het niet bepaald vermeld wordt, zoo zal èn de verplaatsing èn de nieuwe instructie noodzakelijk geworden zijn door het sterk vermeerderen der stukken tengevolge van de vele veldtochten der revolutiejaren, welke meer ruimte en meerdere werkkrachten vereischten.

In 1800 werd de directie van het depot van oorlog belast met het maken

van uittreksels der historische documenten; deze moesten eerst chronologisch en vervolgens inhoudsgewijze gerangschikt worden met eene afzonderlijke aanduiding der belangrijkheid van elk stuk.

Een algemeen repertorium zou dan een beknopt overzicht geven van alle stukken, welke in het depot berustten. Voor deze werkzaamheden werden nog 9 officieren bij het depot geplaatst. Later werd de gewichtige en zoo noodzakelijke bepaling aan deze instructie toegevoegd, dat alle papieren van generaals bij hun overlijden moesten worden verzegeld om de stukken, welke van staatsbelang waren, in het depot van oorlog te kunnen plaatsen.

Nog eens en nu in 1817 werd het depot van oorlog verplaatst naar het »Hotel de Noailles.» Daar werd het, als een onderdeel van de 3de afdeeling van het ministerie, tot een eenvoudig bureau teruggebracht. Wel werden in 1819 door den toenmaligen minister van oorlog krachtige maatregelen genomen om orde en regelmaat in de steeds aangroeiende massa documenten te brengen, wel werden 28 officieren tijdelijk aan het bureau gedetacheerd om de stukken te excerpeeren en volgens de datums te rangschikken, doch het was 1822 eer het archief weder als afzonderlijk depot van oorlog hersteld werd. Men verdeelde het toen in acht afdeelingen, welk aantal later tot vijf werd teruggebracht.

In het begin van 1830 verscheen het Memoriaal van het depot van oorlog, de strekking hebbende om aan de krijgshistorische studiën meerdere bekendheid te geven, door overzichten der voornaamste werken en stukken op krijgsgeschiedkundig gebied te publiceeren. Het jaar 1834 was getuige van drukke werkzaamheden in alle afdeelingen van het krijgsarchief. Tal van officieren werden door den Generaal PELET aangewezen om de militaire mémoires van den Luitenant-Generaal DE VAULT af te werken, en wel geheel naar de door hem gevolgde methode. Te betreuren bleef het echter, dat de officieren van den generalen staf, welke bij het depot gedetacheerd werden, zoo dikwijls hunnen arbeid voor andere werkzaamheden moesten staken en bovendien slechts tijdelijk werkten.

Het vaste personeel bestond toen uit een kolonel van den generalen staf als chef en zes hoofdofficieren van den staf aan dezen toegevoegd. Een gepensionneerd kolonel van den staf was bewaarder van het archief, terwijl zes ambtenaren aan de historische afdeeling verbonden waren, waarvan een den titel van translateur droeg (1).

Van 1843—1850 geraakte het depot van oorlog zeer in verval; zelfs de naam verdwijnt en het personeel verricht geheel bijzondere werkzaamheden voor den minister.

In 1850 benoemde men echter eene commissie om den toestand van het geheele depot van oorlog na te gaan en daarna de verschillende seriën van het nieuw-archief te doen inventariseeren.

Datzelfde depot werd in 1852 het 6de der zeven directiën van oorlog met

(1) Dit aantal was veel te klein voor alle werkzaamheden.

twee afdelingen, waarvan de eene voor landmeten en terreinleer, de andere voor geschiedenis en archiefwezen was bestemd. Aan die 2de afdeling, waarover de chef van den generalen staf het beheer had, was maar een officier — een luitenant-kolonel (1) — vast verbonden.

De laatste wijziging, welke tot op heden van kracht is gebleven, kwam in 1871 tot stand, toen men van het vroegere depot een bureau maakte, waartoe het archief behoorde, en welk bureau eene onderafdeeling werd der eerste directie van het kabinet des ministers. Het nieuw-archief bevat 3500 dossiers en 7000 registers, welke dagelijks toenemen. Onder meer vindt men er de stukken over oefeningskampen van 1683—1870, de regimentsgeschiedenissen en de krijgsgeschiedkundige mémoires van LODEWIJK XIV en LODEWIJK XV, welke zoowel voor Frankrijk als voor ons land van groote waarde zijn.

Behalve het historisch archief bezit het ministerie van oorlog ook een administratief archief, dat uit veertien seriën bestaat, en eveneens zeer belangrijk is voor de geschiedenis van Frankrijk en zijn leger.

Men vindt er 32,000 registers, 45,000 dossiers, 12,000 liassen en meer dan 400,000 bundels pensioenlijsten. Het publiek heeft tot dit archief geen toegang, hoewel het wat oudheid en geschiedkundige waarde betreft gelijk staat met het historisch archief. De volgende stukken, ook voor onze krijgsgeschiedenis van belang, treft men in het nieuw-archief aan:

Camps sur les côtes (camp de Nimègue, devenu armée de Hanovre, et camp d'Utrecht) (1803—1805).

Lettres des Maréchaux MONCEY, BERNADOTTE, BESSIÈRES, OUDINOT, etc., sur le corps d'observation en Hollande (1809—1810).

Expédition de Belgique et siège d'Anvers (1831—1832).

Zij, die vergunning van den minister van oorlog hebben, kunnen twee dagen in de week op het archief werken, doch de stukken, welke na 1851 opgemaakt zijn, mogen niet ter bestudeering verstrekt worden.

Ten slotte mag niet onvermeld blijven, dat het depot van oorlog een krijgsgeschiedkundigen atlas bezit, welke uit 7000 kaarten en schetsen bestaat — deels geteekend, deels gedrukt —, die door de zorg van den Heer A. TURPIN, sectiechef aan het archief van het depot van oorlog, zijn bijeengebracht.

Een twaalfstal teruggevonden schetsen, welke in 1820 ten behoeve van het militair onderwijs aan den Hertog van Bordeaux gemaakt waren, vormde den grondslag van den thans bestaanden atlas van alle Fransche oorlogen.

Aan het Fransche archief dankt men tal van krijgsgeschiedkundige werken, welke met graagte gelezen worden en door de geheele wereld bekend zijn.

A. J. MORKS.

(1) Belast met de volgende werkzaamheden:

- 1°. Samenstelling der militaire operatiën sinds 1792.
- 2°. Geschiedenis der regimenten van af hunne oprichting, bovendien in 't algemeen alle geschiedkundige werken.
- 3°. Samenstelling van het krijgsgeschiedkundig gedeelte van het memoriaal van het depot.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Het Paard. Maandblad gewijd aan paardenfokkerij en paardenkennis in uitgebreiden zin. Redacteur-Uitgever A. W. HEIDEMA, Rijksveearts te Groningen.

Van harte roepen wij dit jongste aller Nederlandsche tijdschriften, dat voor allen, die in het bezit zijn van paarden of belang stellen in de edele rijkunst, een degelijk raadsman belooft te zijn, in de rij der broederen het welkom toe.

Nu het maandblad *Hippus* niet meer maandelijks verschijnen zal en bovendien zijn vaandelschrift veranderd heeft, zal *Het Paard* hier te lande eenig in zijn soort zijn. Reden te meer om het krachtig, zoowel in financiëelen als in intellectueelen zin, te steunen, opdat het voor ons behouden blijve.

Doel en strekking, door de redactie beoogd, worden het best weergegeven door het volgend uittreksel uit haar voorbericht.

»Waar van alle zijden,» zoo leest men daarin, »wordt aangedrongen op verheffing van den landbouw en de veeteelt, waar door het Rijk uitbreiding van het landbouwonderwijs is voorgeschreven, bleven subsidiën ter verbetering van ons paardenras, waardoor immers de nationale rijkdom wordt vermeerderd, niet achterwege. De Hooge Regeering verzocht den Heeren Gedeputeerde Staten van elke provincie eene commissie te willen benoemen, die de toegestane f 40.000 op een doelmatige wijze in het belang onzer paardenfokkerij zou besteden. Enkele provinciën stonden bovendien ook jaarlijks eene zekere som toe, terwijl vele particulieren en vereenigen reeds verscheidene jaren gelden offerden voor hetzelfde doel, de waarde-vermeerdering van ons Nederlandsch paard.»

»Genoemde Commissiën, de Besturen der Paardenstamboeken in Nederland, alsmede alle anderen, die zich voor de belangen van het paard interesseeren, moeten, dunkt ons, behoefte gevoelen aan een orgaan, waarin de belangen op dit gebied besproken kunnen worden. In Duitschland, Engeland, Frankrijk en ook in andere landen bestaan onderscheidene bladen op dit gebied. Deze kunnen ook voor ons van groot belang zijn, doch ieder tijdschrift handelt in hoofdzaak over de toestanden in zijn eigen land. Hierom is in Nederland een Nederlandsch orgaan, in waarde, wat betreft vorm en inhoud, gelijkstaande met een buitenlandsch blad, verre te verkiezen boven het uitheemsche.»

»De meeste artikelen zullen zijn gewijd aan paardenfokkerij en paardenkennis, enkele aan gezondheidsleer en hoefbeslag. Omtrent al het overige, wat den fokker, den houder en den liefhebber van het paard, alsmede den handelaar in paarden, belang kan inboezemen, zullen veelal min of meer beknopte berichten

of mededeelingen worden opgenomen. Tevens is aan het Blad een »Brievenbus» toegevoegd, waarin alle mogelijke vragen betreffende het gebied, waarop *Het Paard* zich zal bewegen, kunnen worden gesteld. Hoe meer van deze rubriek gebruik wordt gemaakt, des te aangenamer zal het der Redactie zijn, terwijl zij het op prijs zal stellen, indien vele lezers haar met hun kennis en ervaring zouden willen bijstaan, opdat geregeld een juiste en degelijke uitlegging of verklaring van het gevraagde worde verkregen."

»Moge het ons gegeven zijn het voorgestelde doel mettertijd te bereiken en *Het Paard* door allen, die bij het ros in meerdere of mindere mate belang hebben, als een deugdelijk en leerzaam orgaan worden beschouwd, dat steeds met verlangen wordt tegemoet gezien!"

Naar den inhoud te oordeelen van de zes nummers, die sedert den 1sten Januari het licht zagen, meenen wij dat èn de redactie èn de abonné's zich niet te beklagen hebben over gemis aan stof, — zoo rijk kwam ons die inhoud voor. Dat onder de medewerkers tien officieren uit ons leger worden aangetroffen en dat van de twee en dertig artikelen er niet minder dan achttien door hen geschreven werden, waaronder een zeer belangwekkend over rij- en africhtingskunst, verwekte bij ons een rechtmatigen trots, welken de overige medewerkers en inzenders ons zeker niet euvel zullen duiden. Wij besluiten met den wensch, dat de verwachting, door de Redactie van *Het Paard* in het slot van haar voorbericht uitgesproken, in alle opzichten verwezenlijkt moge worden.

Aide-mémoire de manoeuvres et de campagne, à l'usage des officiers de toutes les armes et de tous les services, par le Lieutenant-Général H.-C. FIX, Commandant de la 2e circonscription militaire. Bruxelles, 1895. Librairie militaire C. MUQUARDT. Prix: 7 fr. 50 c.

Dit zakboek, dat ons ter aankondiging en aanbeveling werd toegezonden, moet de vrucht zijn van een jarenlangen vlijtigen arbeid, want het is in waarheid een militaire encyclopedie, welke in 540 bladzijden alle gegevens bevat, waaraan de officieren van alle wapensoorten en dienstvakken zoowel te velde als bij manoeuvres behoefte kunnen gevoelen.

De, in vergelijking tot den inhoud, vrij beknopte vorm, welke bij een hoogte van 21 cM., een breedte van 12,5 cM. en een dikte van slechts 2 cM. heeft, ontheft de officieren van het Belgische leger niet alleen van de verplichting een groot aantal reglementen, voorschriften en circulaires mede te nemen, waarvoor zij onmogelijk ruimte in hunne veldkist kunnen vinden, maar bespaart hun tevens een langdurig zoeken en naslaan daarvan op oogenblikken, waarin zij binnen zeer korten tijd het met zichzelf eens zullen moeten zijn hoe te handelen en te bevelen.

Niet alleen toch dat men in dit zakboek alle bepalingen aantreft uit het voorschrift op de manoeuvres en dat op den velddienst, die er nog bovendien in worden toegelicht, maar ook vindt men er heldere en nauwkeurig omschreven begrippen in aangaande de tactiek der drie wapens, de beschrijving van het

terrein, het gevecht van eene infanterie-divisie, den aanval en de verdediging van versterkte plaatsen, de voeding en geneeskundige verpleging van man en paard, den bouw van veldbruggen, de vernieling en herstelling van spoorbanen, den verkennings- en kondschapsdienst, de handelingen van den kleinen oorlog, den veiligheidsdienst in staat van rust en beweging, enz., enz. Bovendien komen er instructiën in voor betrekkelijk de voorbereiding en uitvoering van manoeuvres en nopens de samenstelling van marschbevelen voor de verschillende eenheden van hoogere orde.

Om kort te gaan, het is een compleet handboek van practische militaire wetenschap, dat ook voor ons waarde heeft en niet het minst omdat men er details aangaande het Belgische leger en deszelfs instellingen in aantreft, die anders of niet, of slechts na een moeitevol onderzoek gevonden kunnen worden.